

Win

april 2023

Odgovorna urednica
Tjaša Lorbek

Spletna urednica
Kaja Stepančič

Novinarke in novinarji
Neža Borkovič, Teodora Cvetković,
Laura Gomboc, Marko Jermaniš,
Julija Kandare, Tjaša Lorbek, Lara
Miklavčič, Jakob Murovec, Rožle
Oštir, Nina Rozman, Sabina Zorman

Lektorica
Zarja Roner

Oblikovalka
Tea Ritlop

Fotografinja
Sabina Zorman

Naslovnica
Melanie Habjanič

Naslov uredništva
Fakulteta za družbene vede - Klin,
Kardeljeva ploščad 5,
1000 Ljubljana

Elektronska pošta
fdvfejs@gmail.com

Facebook
KLIN - revija študentov novinarstva

Izdaja
Društvo študentov novinarstva, FEJS
Slovenija

Tisk
Partner Graf

Naklada
400

- 2 UVODNIK**
Romantike analognega ni več
- 3 HEKERSKI NAPAD NA PRO PLUS**
"Nič ne dela." "Kako to mislite?" "Nič ne dela,
hekerski napad je bil."
- 6 INTERVJU Z ODGOVORNIM UREDNIKOM STA ALJOŠO
REHARJEM**
"Človeški faktor bo težko nadomestljiv"
- 8 DNEVNO NOVINARSTVO V PRIMEŽU TEHNOLOGIJE**
Temelji ostajajo enaki – a hudič je v podrobnostih
- 11 PORTRET MILANA GABORJA**
Pionir zakonitega opravljanja protizakonitosti
- 12 ANKETA O SPREMLJANJU MEDIJEV MED ŠTUDENTI**
Katera je "tehnologija" študentov?
- 13 ŠOU V NOVI SEZONI**
Isti zvezdniki, novi statisti in veliki izzivi
- 14 POROČILO Z OKROGLE MIZE O SVOBODNIH MEDIJIH**
Branik pred dezinformacijami v času vojn
- 16 INTERVJU Z DR. JERNEJO JUG JERŠE**
Svobodni mediji so nujni za delovanje demokracije
- 17 RECENZIJA FILMA METRONOM**
Solze in strast v besedah 'ljubim te'
- 18 RECENZIJA ROMANA OB NASTANKU SVETA**
Odgovor na zakaj in kako ne spremeni, kar je že bilo
- 19 KOMENTAR O STAVKI PACIENTOV**
Iskanje krivca in rešitve krize zdravstva
- 20 KOMENTAR O JAVNEM POTNIŠKEM PROMETU**
V nedeljo na avtobus? Srečno!

ROMANTIKE ANALOGNEGA NI VEČ

Tjaša Lorbek

24. februarja 2022 je moja urednica že pred peto uro zjutraj v upanju, da kogarkoli prebudi, novinarjem pošiljala sporočila z vsebino “jutro. vojna je. a bi lahko prišla mogoče malo prej v uredništvo?” Moja prva za-dolžitev, medtem ko so novinarji, specializirani za mednarodne odnose, poskusili napraviti smisel iz vsega tega, je bila, da sem v sistem vnašala fotografije Ukrajincev na železniških in avtobusnih postajah. Ukrajincev, ki jočejo, Ukrajincev, ki se poslavljajo, ki bežijo. Fotografije so na Reuterjev vmesnik prihajale hitreje, kot sem jih lahko nalagala, in takrat sta me spreleteli dve stvari: vojna ni takšna, kot je bila, in novinarstvo ni več takšno, kot je bilo včasih.

Tistih nekaj najbolj ikoničnih vojnih fotografij – padca berlinskega zidu, ameriške zastave na Iwo Jimi ali razdejanja po 11. septembru – ne bomo pozabili nikoli. Unikatne so. Fotografije tako prelomnega dogodka, kot je največja vojna na evropskih tleh po drugi svetovni vojni, pa en dan delimo in drug dan pozabimo. En dan so videoposnetki bombardiranj uporabljene kot pokrivni material pri večernem informativnem programu, naslednji dan na Twitterju prejmejo še zadnje klike, preden dokončno utonejo v pozabo. V pozabo, ki ne pozablja, a je z lahkoto pozabljena, nerelevantna, a vendarle zmeraj izsledljiva. Dogodki so izgubili svoj pomen, a ne, ker so kaj manj pomembni, le iz dneva v dan smo se nanje toliko navadili, da smo se jih naveličali. Postali smo neobčutljivi na vsebine, s katerimi nas želijo mediji vsak dan znova pripraviti do tega, da bi klik namenili njim in ne konkurentom.

Novinarstvo v resnici ni več tako važno, kot je važno imeti čim več navideznih utelešenj tega, kot da smo res tam. Z videoposnetki, s fotografijami, s tviti in objavami na družbenih omrežjih novinarji vsak dan želimo prepričati bralce, da so tam, da smo tam tudi mi. Da opravljamo svojo nalogo, četudi jo tehnološki podaljški v resnici opravljajo namesto nas. Zakaj bi potreboval dopisnika, če imaš Twitter?

Videonagovori Zelenskega se ne morejo primerjati s prvim radijskim nagovorom Winstona Churchilla med vojno leta 1939. Ker tisto je bilo nekaj posebnega, Zelenskega pa lahko, kadarkoli želim, vidim na Netflixu ali katerikoli novici o dogajanju v Ukrajini. Vsaka stvar, ki se iz stotinke v stotinko sekunde nalaga na svetovne strežnike, je tam hkrati za vedno, hkrati pa je zaradi svoje nesvojtvenosti neizmerno minljiva. Stran se osveži, preden imaš sploh priložnost prebrati naslove, pogledati fotografije. Kaj šele karkoli prebrati.

Če je tehnologija imela magično moč, da je združevala in začarala, je danes njena vloga velikokrat nasprotna. Razdvaja in takrat počti tisti še zadnji mehurček romantike, ki ga ustvarja nevedenje. Ni nam več dano, da bi si lahko iz informacij, ki nam jih poda novinar, ustvarili sliko, mnenje, se odločili, čemu bomo verjeli in zakaj. Ne, postavljeni smo pred grdo resničnost, dvom vanjo pa ni več mogoč, ne glede na to, kako zelo si želimo, da bi bile stvari drugačne. Kako bi sploh lahko dvomili v klik, ko pa so piksli ter ničle in enice pred nami tako zelo otipljivi?

Tokratni Klin je namenjen tehnologiji, pogledu v prihodnost in delno tudi v preteklost. Je namenjen prevpraševanju tega, kaj novinarstvo danes sploh še je in kolikšno vlogo imajo v njem novodobni novinarji. Koliko sebe lahko novinarstvo sploh še obdrži v svetu, ki novinarjev, vsaj na prvi pogled, skorajda ne potrebuje več? Kako se je spremenilo, prilagodilo, izboljšalo ali poslabšalo? Pojem tehnologija zajema toliko področij in predstavlja toliko izzivov, da se vseh nismo lotili – niti se jih ne bi mogli. Konkretnih odgovorov ni, če pa bi bili, pa bi bilo nekaj strani Klina zanje vsekakor premalo. A poskusili smo. In ker smo generacija, ki ne zna več razmišljati analogno, naj bo v rokah držati tokratni (papirnati) Klin še toliko bolj posebno. Uživate ob branju.

“NIČ NE DELA.” “KAKO TO MISLITE?” “NIČ NE DELA, HEKERSKI NAPAD JE BIL.”

Laura Gomboc, Lara Miklavčič

Hekerski napad na komercialno medijsko hišo PRO PLUS je močno presenetil vse zaposlene. Kljub številnim zapletom je vsak od njih svoje delo skušal opraviti čim bolje. Pripraviti prispevke in oblikovati oddaje v takšnih razmerah ni bilo enostavno. Kibernetski napad je bil gotovo močan pokazatelj, v kolikšni meri smo novinarji odvisni od tehnologije in kako je, ko nam je ta odvzeta, naše delo oteženo – vendar ne nemogoče.

Dan po prazničnem Prešernovem dnevu leta 2022 se je za novinarje in novinarko medijske hiše PRO PLUS spremenil v nočno moro. Ko so zjutraj prišli na delo, so ugotovili, da so bili žrtev hekerskega napada. Nemudoma so se morali organizirati in poiskati rešitve, kako sploh pripraviti program, saj v hiši ni delovalo prav nič. Brez arhiva, delujoče montaže, računalnikov in celotnega sistema jim je v kratkem času uspelo za marsikoga nemogoče: oddajati vsebine, ne da bi povprečen gledalec opazil, da je nekaj narobe.

O prvem vtisu tega dne smo se pogovarjali z novinarko POP TV **Petro Kerčmar**: “Bil je lep sončen dan, ko sem prišla v službo in zagledala gručo ljudi, ki so sedeli v brezdelju. Navadno so vsi za svojimi računalniki, ekipe so na terenu, režije se počasi pripravljajo, a tokrat je bila situacija povsem drugačna. Ko sem prišla bližje, so mi rekli, da nič ne dela, ker je bila naša medijska hiša žrtev hekerskega napada.” Takrat se je zaposlenim podjetja zrušilo vse. Zunaj je sijalo sonce, znotraj pa je bila čista tema. Kot nam je pojasnila Kerčmar, je bilo prvi dan zelo napeto, skušali so reševati, kar se je rešiti dalo. Delovalo ni prav nič, ne računalniki, vpisovanje v sistem, maili, napovedi, prispevki, ne montaže. Dolgoletna sodelavka medijske hiše nam je zaupala, da se ji v njeni 28 let dolgi novinarski karieri še ni zgodilo, da bi se morala po prostorih sprehajati z listi v rokah, ne vedoč, kaj bo šlo kasneje v eter. Kot bi se znašli v drugi dobi, o tehnologiji ni bilo ne duha ne sluha.

Zvečer je morala iziti oddaja in voditeljica so obvestili, da bo veliko govorila in improvizirala, saj boben z besedilom verjetno ne bo deloval. A leta izkušenj so pripomogla, da je vse odvodila: “Bila sem umirjena, neobremenjena, rekla sem si, kar bo, pač bo.” Za vsak slučaj je imela na mizi pripravljena bralna očala, ki so bila edini pokazatelj, da nekaj v studiu ni tako, kot bi moralo biti.

Oddaja je stekla, toda kot nam je pojasnila Kerčmar, so “skupaj zlepi” njene napovedi in manj zahtevne prispevke, intervjuje so izvajali v neposrednem prenosu.

“Razsežnosti škode smo spoznavali iz dneva v dan, iz ure v uro”

“Delo ne le, da je bilo oteženo, temveč sploh ni bilo možno,” nam je prvi dan po hekerskem napadu opisala novinarka POP TV **Petra Čertanc Mavsar**. Zjutraj so se za sestanek dogovorili kar v bližnji kavarni, saj so morali načrtovati oddaji Inšpektor in Fokus. “Sprva je kazalo, da smo nemočni in tudi najlažje bi bilo reči, da ne bomo oddajali. A to sploh ni bilo možno. Razsežnosti smo spoznavali iz dneva v dan, iz ure v uro,” je dogajanje povzela Čertanc Mavsar.

Spremembe, s katerimi so se morali soočiti zaposleni, so bile zelo velike. Novinarka nam je delo skušala opisati na primeru priprave 24UR Inšpektor in Fokus. Za pripravo prispevka, ki vključuje izbiro sogovornikov,

dogovor z njimi, snemanje na terenu in montiranje za računalnikom, običajno porabijo dva tedna. Narediti sekvenco, dolgo 20 minut, ni enostavno, montaže pa zaradi hekerskega napada niso delovale. “Posledično smo morali delati krajše prispevke. Na srečo sva s kolegico Majo Sodja pripravljali oddajo o olimpijcih, ki so se vrnili v Slovenijo. To je bilo veliko lažje, saj so bili izdelki reportažni, delo pa ni zahtevalo pretiranega preverjanja podatkov.” Tudi na terenu so zastavljali zgolj tarčna vprašanja, saj niso imeli časa za pregledovanje materiala. Čertanc Mavsar je prvi prispevek po kibernetskem napadu napisala kar v avtu, na poti do POP TV. Po prihodu v medijsko hišo se je morala držati spremenjenih pravil obdelave posnetka:

“Disk smo morali neposredno nesti v montažo, montažer je posnetek zavrtil, nato pa smo kodo popisali kar tam in povedali, kje želimo izjavo in kje bo vmesni tekst, kar je predstavljalo kar nekaj težav.”

**“Rekli so mi, da nič ne dela, ker je bila naša medijska hiša žrtev hekerskega napada.”
Takrat se je zaposlenim podjetja zrušilo vse. Zunaj je sijalo sonce, znotraj pa je bila čista tema.**

“Veliko ljudi nam je čestitalo, ker smo zdržali”

V podjetju PRO PLUS so bili na tovrstne napade dobro pripravljene. Imeli so vaje vdorov, da so videli, koliko so odporni in kako zaščiten je njihov sistem. Hekerji so po mnenju Čertanc Mavsar vedno korak pred ostalimi: “Zgolj hiter odziv naše tehnične službe je preprečil, da bi se zgodilo

kaj hujšega in da smo lahko ohranili arhiv." Prej je bilo samoumevno, da so ob pripravi prispevka uporabljali arhiv, narejen za 20 ali 25 let nazaj. Po napadu pa so bili odvisni izključno od posnetkov, ki so jih sami naredili na terenu. Kot nam je povedala novinarka, so bili prispevki dobri, sploh po nekaj dneh, ko so bili večši spopadanja z nastalo situacijo: "Okoli povprečnega gledalca je marsikaj spregledalo. Kot novinar se zavedaš, da boš pod izdelkom podpisan, zato se potrujiš, kolikor lahko," je povedala in dodala še, da so se morali zaradi pomanjkanja arhiva za določeno sekvenco toliko bolj potruditi. "Ne znam si predstavljati, kaj bi brez arhiva, ki ga imamo spet na voljo, saj je delo obsežnih prispevkov sicer nemogoče," je še olajšano povedala.

"Po eni strani je bil hekerski napad velika škoda, po drugi pa velik izziv, saj smo se morali zaradi nedelujoče tehnologije znajti in pripraviti program, brez da bi gledalci to opazili," nam je povedala Kerčmar. Občinstvo je namreč vedelo, da je nekaj drugače, vendar ne, da je nekaj narobe. Kot je pojasnila voditeljica oddaje 24UR, gledalci za vsebine niso bili prikrajšani: "Veliko ljudi nam je čestitalo, ker smo zdržali, saj druge svetovne televizije, ki so bile žrtve hekerskih napadov, niso zmoгле oddajati brez velike spremembe programov." Ključno je, da so s skupnimi močmi izjemne ekipe zmoгли, kar je bil po mnenju voditeljice že presežek. Vseeno pa je hekerski napad povzročil tudi nekaj škode. Kot so zapisali na spletni strani 24ur.com, zaradi napada nekaj časa niso mogli prenašati športnih tekem v živo ter nalagati novih in zamujenih vsebin v videoteko.

Občinstvo je vedelo, da je nekaj drugače, vendar ne, da je nekaj narobe.

Kerčmar nam je povedala, da so za vrnitev v prvotno stanje potrebovali mesec in pol. "Tovrstne zlorabe se dogajajo po celem svetu, zato je v medijskih hišah pomembno vlagati denar v zaščito, da je škoda čim manjša. Več denarja nameniš zaščiti, bolje reagiraš na napade," je pojasnila. Dodala je še, da je za najbolj gledano televizijo v Sloveniji to še bolj pomembno, ker jim ljudje zaupajo, zato morajo nuditi program, kakršnega gledalci pričakujejo. Navodila, kako v takšnih trenutkih odreagirati, je tehnična ekipa najverjetneje imela, ker morajo biti pripravljeni na vse, za novinarje pa je bila to nova izkušnja, je razložila novinarka. Če so imeli določeno zaščito že prej, so sedaj vzpostavili še boljšo, zato so sedaj na morebitne nove napade bistveno bolj pripravljeni. "Hkrati smo dokazali, da se znamo organizirati tudi v takšnih situacijah in morda je ta spontanost včasih še boljša," je povedala voditeljica.

Mnogi se pomena informacijske varnosti zavejo šele takrat, ko že pride do zlorabe

O konkretnem primeru hekerskega napada je bila obveščena tudi policija. Predstavniki policije za odnose z javnostmi na področju kriminalitete **Drago Mengalia** nam je povedal, da preiskava glede tega primera še poteka in zato ne morejo razkrivati taktike in metodike preiskovanja računalniške kriminalitete. Tovrstno razkritje bi namreč lahko ogrozilo uspešnost preiskave. Ker ta še ni končana, nam konkretnih podatkov niso mogli razkriti niti na Nacionalnem odzivnem centru za kibernetiko varnost (SI-CERT). Njihova vloga v tem času je bila predvsem metodološka pomoč, pomoč in sodelovanje ob pojavitvi incidenta, vse z namenom zmanjšanja morebitne škode, odpravljanje posledic in krepitev odpornosti proti morebitnim novim zlorabam. Kibernetični napad na PRO PLUS je bil po besedah **Tadeja Hrena** iz SI-CERT eden bolj odmevnih v Sloveniji, ki je vsaj za določen čas precej okrnil delovanje podjetja.

"Delo ni bilo odvisno od posameznika, ampak od tehnologije"

Hekerski napad na medijsko hišo PRO PLUS je novinarjem zastavil tudi vprašanje odvisnosti od tehnologije, od katere so, kot je povedala Čertanc Mavsar, vsaj na televiziji precej odvisni. Čeprav se je vse skupaj zrušilo, so sicer še vseeno uspeli oddajati iz reportažnih avtomobilov, a je bilo njihovo delo zelo oteženo. Šele v takšnih trenutkih so se zavedali, kako pomembna je celota, ki jo imajo na voljo za opravljanje dela. "Če si še dan prej bil navajen reči grafiku, tako želim imeti in si čez tri ure takšno grafiko imel, kar naenkrat ni bilo tako. Bili smo brez orodij, ki smo jih vajeni. Enostavno nismo mogli narediti prispevka in kar je najhuje – delo ni bilo odvisno od posameznika, ampak od tehnologije," je razložila novinarka.

Z odvisnostjo od tehnologije se je strinjala tudi Kerčmar, ki meni, da novinarsko delo lahko opravljajo tudi brez nje, vendar si gledalci zaslužijo več. "Mi smo televizija in televizija je slika, ni samo na beseda,

ampak predstavlja zgodbo. Brez posnetkov in izjav s terena, slike, montaže, stopamo globoko v preteklost, daleč stran od tega, kar si naša gledalka in gledalec zaslužita," je poudarila voditeljica. Ob tem je dodala, da je zelo ponosna na rezultat, ki so ga uspeli predstaviti gledalcem v večerni oddaji na dan hekerskega napada: "Tako enotna ekipa, kot je bila tisti dan, tako računalniška, tehnična, režijska, novinarska, voditeljska in uredniška, ni bila še nikoli. Dokazali smo, da lahko iz nič naredimo spodoben izdelek in na takšno ekipo sem zelo ponosna."

Tehnologija novinarjem omogoča shranjevanje ter olajša in pospeši novinarsko delo, zato bi bilo smešno, če je ne bi izkoristili, je pojasnila Čertanc Mavsar. "Če se lahko v oddajo javljaš s petih različnih mest, prispevek vključiš arhivski material, ki ga nemudoma pridobiš, zakaj tega ne bi izkoristil." Ob tem je izpostavila, da je televizija obstajala tudi pred tridesetimi leti in prav tako delovala, zato je seveda mogoče delati brez tehnologije. Vseeno pa je ta tista, ki omogoča lažje in hitrejše delo ter vsebinsko kakovostnejšo produkcijo.

Škoda celotnega napada naj bi bila po besedah voditeljice informativne oddaje bistveno manjša, kot so si povzročitelji morda obetali. Ker gre za komercialno televizijo, svoje zaupanje merijo preko gledanosti, ki se je v tem obdobju celo povečala, najverjetneje predvsem zaradi radovednosti gledalcev, ki so spremljali, kaj se bo zaradi hekerskega napada zgodilo z oddajo. "Napad je povzročil določeno škodo na računalniški mreži, ampak smo vse rešili z odlično ekipo, brez da bi popustili določenim izsiljevalcem in ponovno vzpostavili program na prvotni nivo," je razložila Kerčmar in še dodala, da je strokovna ekipa vzpostavila tudi dodatne mehanizme za zaščito pred hekerskimi napadi.

Iz kriznega obdobja so izšli boljši, prav tako pa bi ob naslednjem napadu, zaradi pridobljenih izkušenj, zagotovo še bolje odreagirali, čeprav so po mnenju Kerčmar že sedaj naredili največ, kar so lahko. Tako kljub oteženemu delu hekerski napad na televizijsko hišo PRO PLUS ni bil uspešen, saj so zaposleni s skupnimi močmi uspeli zmanjšati obseg škode. Sistem so še bolj zavarovali, vsi pa so iz nepričakanega dogodka odnesli kar največ in dokazali, da lahko kljub vsemu ohranijo slogan "vsak dan prvi".

“ČLOVEŠKI FAKTOR BO TEŽKO NADOMESTLJIV“

Neža Borkovič, Jakob Murovec, Nina Rozman

Kaj je prva prelomnica, pri kateri lahko govorimo o vstopu tehnologije v novinarstvo?

Prelomnic je bilo več. V našem tisočletju se je velik prelom zgodil s prihodom računalništva, oziroma ko smo začeli pisati na računalnike. Zame je bila sicer prva večja tehnološka sprememba prehod z analognih na digitalne diktafone. To je bil stroškovno gledano velik prelom, ker ni bilo več treba menjavati kaset. V zadnjih desetletjih je svetovno gledano način novinarskega dela najbolj spremenil internet, denimo na področju preverjanja informacij.

Kako je izgledal dan novinarja, ki je prišel v službo in ni sedel za računalnik?

Mi smo sicer že vsi sedeli za računalniki. Bistvena razlika se je pojavila na terenu, kjer so imeli radijski kolegi še pred digitalnimi diktafoni pri sebi velike naprave za kakovostno snemanje zvoka, mi pa smo že uporabljali “kasetarje”. To je bila čisto fizična razlika med nami in radijci, ki so morali posneti vrhunski zvok. Zdaj so drugačni predvsem pripomočki, pisanje novice pa se v svoji osnovi ni spremenilo. Še vedno imamo računalnike in redakcijske sisteme, so pa pripomočki, ki jih imamo na voljo, vse bolj številčni in zmogljivi.

Hitro se tako pojavi vprašanje, kako prihodi tehnoloških inovacij in sistemov vplivajo na novinarsko delo.

Če so novinarji intervjuje nekoč večinoma opravljali v živo, se jih sedaj opravlja tudi drugače, ne pa tudi izključno tako. Kot novinar si seveda še vedno želiš opravljati daljše intervjuje v živo, saj tako s sogovornikom ustvariš popolnoma drugačen stik in se z njim bolj kakovostno povežeš. V času pandemije, ko so se skoraj vse dejavnosti izvajale na daljavo, je bila težava neosebne stika še veliko bolj opazna. Ne nujno pri komunikaciji, osebne vezi so se pri pretežno digitaliziranih stikih postopoma začele rahljati. Lep primer so denimo prenosi v živo. Ti so bili nekoč omejeni na

Ti so bili nekoč omejeni na televizijske prenose, zdaj pa so zaradi silnega tehnološkega napredka bolj razširjeni. Ekstremna smer razvoja bi pomenila, da bi se od zdaj naprej vse oddajalo na tak način in da dogodkov v živo ne bi bilo več. Toda tehnološke inovacije so na novinarsko delo vplivale le delno – nekatere vidike dela so olajšale ali spremenile, ničesar pa niso popolnoma odpravile.

Torej ni nujno, da prihodi novih tehnologij vedno predrugačijo novinarske navade?

Končna uporaba tehnologij je običajno odvisna od ljudi. Neredko pa se uporaba določene tehnologije obrne v povsem drugačno smer od prvotno zamišljene, s čimer ni nič narobe. Pri njeni uporabi in namenih uporabe je človeški faktor gotovo najbolj ključen. Ljudje namreč tehnologije razvijamo, da bi z njihovo pomočjo nekaj izboljšali.

Ko govorimo o novih tehnologijah, je vedno prisotna ideja, da tehnološki napredek novinarja razbremeni. Moramo novinarji zahvaljujoč tehnologiji res delati manj?

Odvisno od tehnologije. Nekatere določene procese res časovno skrajšajo. Tipičen primer je transkripcija posnetega govora v besedilo. Zlasti pri daljših besedilih zaradi tehnologije prihraniš čas in povečaš lastno produktivnost. Ker za rutinsko tipkanje porabiš manj časa, ti ga več ostane za razmišljanje o strukturiranju vsebine.

Obenem poznamo tudi slabe strani tehnologije. Pri ročnem vnašanju podatkov v novice prej opaziš, da si storil napako, kot pri strojnem, ker stroju preprosto zaupaš, da je poiskal prave podatke. Vsaka tehnologija ima tako tudi svoje izzive. Količina pomoči je odvisna tudi od tega, koliko si več uporabimo oz. kako uspešno nekdo tehnologijo vključi v svoje delovne procese. Ni samoumevno, da bo nekdo znal tehnologijo uporabiti na učinkovit način, veliko je odvisno od kompetenc in preferenc posameznikov.

Tehnologija in umetna inteligenca pa nas verjetno še zlepa ne bosta zamenjali.

Težko, a tehnologija se resda razvija zelo hitro. Objavljajo se že robotizirane novice, česar je v tujini več kot pri nas. Vendar so to zelo standardizirane in vedno na enak način zastavljene novice, ki običajno temeljijo na strukturiranih bazah podatkov. Tak primer so novice o dogajanju na borzah. Človek tega ne more napisati v sekundi, lahko pa napiše novico s kontekstom.

Z učenjem in analizo se sicer umetna inteligenca izboljšuje. Ko se zgodi potres, izkušen novinar točno ve, koga mora poklicati ter kaj bi bilo zanimivo preveriti. Algoritem bi z analizo podobnih primerov sam ugotovil, koga vse smo ob takih dogodkih v preteklosti poklicali in bi to svetoval. Še vedno pa to ni nadomestek. Algoritem se uči na preteklih primerih, popolne aktualizacije primera pa ni sposoben opraviti tako dobro kot človek. V nekem trenutku zgodbe iz preteklih potresov niso več relevantne. Človeški faktor bo težko nadomestljiv, nam bo pa tehnologija lahko v segmentih našega dela pomagala.

Rekli ste, da je pomembno tudi znanje pri delu s tehnologijo. Pa imamo slovenski novinarji dovolj znanja pri uporabi tehnologije?

Težko ocenim za celotno novinarsko skupnost. Primerjalno s tujino stojimo dobro. Je pa treba imeti v mislih, da obstajajo večji medijski trgi in tam je motiv za avtomatizacijo in robotizacijo bistveno večji. Prednost manjših trgov pa je hitrejša implementacija in testiranje novih tehnologij.

Prenosi v živo so bili nekoč omejeni na televizijske prenose, zdaj pa so zaradi silnega tehnološkega napredka bolj razširjeni. Ekstremna smer razvoja bi pomenila, da bi se od zdaj naprej vse oddajalo na tak način in da dogodkov v živo ne bi bilo več.

Smo v Sloveniji na čelu sprememb ali bolj sledimo tehnološkim trendom iz tujine?

Slovenija je v raziskovanju umetne inteligence zelo močna. Posledično smo v industriji, vključno z medijsko, lahko med prvimi, ki razvijemo in implementiramo neko stvar iz raziskovalne sfere. Določena inovacija redko pride na površje samo na eni točki na svetu in se od tam razširi. Pogosto se zgodi, da se z različnimi stopnjami razvoja pojavi na več koncih sveta. Pri orodju za sledenje novic News Mapper, ki je prilagojeno za potrebe tiskovnih agencij, je bila Slovenija ena izmed teh točk.

Večinoma inovacije prihajajo v Slovenijo, so pa tudi primeri, ko mi kakšno inovacijo izvozimo v tujino. Predvsem gre za aplikacije dosežkov iz znanosti in drugih panog. Ni pa nujno, da bo to, kar na nekem trgu deluje, delovalo tudi drugje. Vedno je namreč pomembna tudi ekonomija obsega, saj je na trgih z več uporabniki bistveno lažje uspeti kot na slovenskem. Tam modeli pijejo vodo, pri nas pa zelo težko omogočajo preživetje.

Omenili ste, da na medijskem področju velikokrat tehnološke inovacije samo impliciramo, ne pa tudi razvijamo. Kako to, da ste se vi in vaša ekipa na STA določili, da bo to ena izmed vaših ključnih dejavnosti?

Nekako je začetek naše dejavnosti sovpadal z razpisanim evropskim projektom, pri katerem je že sodeloval Institut Jožef Stefan s svojim Odsekom za umetno inteligenco. Kot partnerje nas je to sodelovanje potegnilo v pravo smer. Razmeroma hitro smo prišli tudi do zaključka, da lahko samo z razvijanjem in angažiranostjo dostopamo do najbolj naprednih tehnologij na tem področju, saj si mediji sicer težko privoščimo pridobivati najnaprednejše tehnologije na komercialen način. S sodelovanjem z akademsko sfero lahko prideš do rešitev po drugi poti – četudi je ta daljša, odpira bistveno boljši vpogled v način delovanja tehnologij.

Kot dobaviteljice vsebin drugim medijem so bile tiskovne agencije že v osnovi zasnovane zelo tehnološko. Koncept izmenjevanja vsebin je pač terjal tehnološko podkovanost. Če želiš slediti potrebam medijev, moraš tudi dovolj hitro slediti tehnološkemu razvoju. To je bil verjetno eden od razlogov, zakaj je imela STA tako hitro klasično spletno stran, skoraj takšno, kot jih poznamo danes. Že od 90. naprej je ta glavna točka za distribucijo vsebin. Ne edina, je pa z velikim naskokom prva.

Kot dobaviteljice vsebin drugim medijem so bile tiskovne agencije že v osnovi zasnovane zelo tehnološko. Koncept izmenjevanja vsebin je pač terjal tehnološko podkovanost. Če želiš slediti potrebam medijev, moraš tudi dovolj hitro slediti tehnološkemu razvoju. To je bil verjetno eden od razlogov, zakaj je imela STA tako hitro klasično spletno stran, skoraj takšno, kot jih poznamo danes. Že od 90. naprej je ta glavna točka za distribucijo vsebin. Ne edina, je pa z velikim naskokom prva.

Na hitro se dotaknimo še Stankota, vašega botka. Lani smo lahko prebrali, da ste za letošnje super-volilno leto načrtovali robotske programe, ki bodo "v realnem času ustvarjali novice o izidih na posameznih voliščih."

Ko se zgodi potres, izkušen novinar točno ve, koga mora poklicati ter kaj bi bilo zanimivo preveriti. Algoritem bi z analizo podobnih primerov sam ugotovil, koga vse smo ob takih dogodkih v preteklosti poklicali in bi to svetoval. Še vedno pa to ni nadomestek.

Tega časovno žal nismo uspeli narediti. Težava volilnih dogodkov je, da so na sporedu zelo redko in zato podobni algoritmi le malokdaj pridejo v dejansko uporabo. Tudi motiv in prioriteta sta potem temu primerna. Kar pa se tiče robotkov, jih uporabljamo pri športnih rezultatih, recimo pri novicah o izidih v ligah. Ta po določenih pravilih iz virov izlušči podatke in iz njih sestavi osnutek novice. Novinar ga nato samo obdela do končne oblike. Podobno je pri nekaterih finančnih novicah, recimo pri borznih podatkih, ali pri drugih novicah z zelo strukturiranimi podatki.

Zaenkrat pri nas naredi samo polizdelek, da novinarjem prihrani čas ali zmanjša možnost napak, končen izdelek pa še vedno oblikuje človek po lastnih merilih in presoji. Med osnutkom in objavo namreč obstaja kar pomemben psihološki korak. Predvsem je važno, da se vsi vpleteni zavedajo, da je to nastalo na tak način, saj ob množici strojno procesiranih novic novinar ne bo več sposoben vsega preveriti. Kar pa v resnici niti ne bi imelo smisla, saj bi potem človek opravil skoraj enako količino dela, kot če bi novice napisal sam.

Pa bo imel Stanko kdaj svoje STA inicialke? Bo prispevke kdaj pisal sam?

V tem trenutku si težko predstavljam, v kakšni obliki, ampak zelo verjetno se bo to zgodilo. Vsekakor razvoj peljemo v tej smeri.

Algoritem se uči na preteklih primerih, popolne aktualizacije primera pa ni sposoben opraviti tako dobro kot človek.

TEMELJI OSTAJAJO ENAKI – A HUDIČ JE V PODROBNOSTIH

Julija Kandare, Tjaša Lorbek, Jakob Murovec

Klik. Tvit. Videoposnetek. Vdelaj. Hiperpovezava. Novinar pride v službo in osem ur presedi na stolu. V tem času obhodi svet – splet. Dnevno novinarstvo, ki se je skozi leta z vsako inovacijo malce spremenilo, je danes tako zelo odvisno od tehnologije, da bi njena odsotnost vodila v popoln razpad sistema. Koliko novinarjev bi sploh lahko karkoli postorilo, če bi naenkrat izgubili dostop do svetovnega spleta? Dojemanje časa in kraja, komunikacija, viri in sprejem novic so se drastično spremenili. In če so bili nekoč spletni mediji zgolj digitalna različica ali podaljšek tiskanih, so s svojevrstno dinamiko in tehnologijo spremenili pravila igre za bralce in novinarje tiskanih medijev – zase pa napisali svoja.

“Če je pred 20 leti novinar prišel na teren, tako kot zdaj, je potem prišel nazaj v redakcijo, spisal prispevek in preden je ta informacija prišla do končnega uporabnika, je trajalo dolgo. Ko si zdaj na nekem dogodku in se nekaj zgodi, a) napišeš na Twitter; b) javiš v redakcijo; c) na licu mesta napišeš kratko novico,” je delo terenskega novinarja – čigar delo bi se, ker je teren pač ostal teren, moralo spremeniti najmanj – opisala novinarka in dnevna urednica portala MMC **Ksenja Tratnik**.

Tako je novinarjevo delo v zadnjih letih postalo mnogo več kot pisanje novinarskih besedil. V vedno večji meri morajo sami tudi fotografirati in snemati videoposnetke, izdelovati grafike, objavljati vsebine na družbenih omrežjih, optimizirati vsebine za splet ... To je bilo po besedah novinarja in dnevnega urednika na spletnem mediju N1 Slovenija **Vida Libnika** včasih nepredstavljivo. “Danes je to v redakcijah spletnih medijev povsem običajno in brez razvoja tehnologije ne bi bilo mogoče,” je povedal.

Tehnologija novinarsko delo olajšala ...

Dodatna znanja in orodja lahko novinarju olajšajo delo; od orodij za preverjanje slovnice do pretvorbe zvočnega zapisa v besede, vse to lahko novinarju prihrani ogromno časa, orodja umetne inteligence, kot so ChatGPT, Google Bard in novi Bing, pa lahko bistveno spremenijo način iskanja informacij – in s tem posledično tudi same medije, je dejal Libnik.

Ob implementaciji novih tehnologij so se vodilne medijske organizacije širom sveta z namenom ažurnega razširjanja novinarskih vsebin in interakcije z občinstvom vsakodnevno začele posluževati tudi družbenih omrežij, ki pa kljub številnim tehnološkim

prednostim poglobljajo dvome o kakovosti, verodostojnosti in profesionalnosti novinarstva. Tratnik je izpostavila Twitter, za katerega je dejala, da je lahko zaradi svoje hitrosti in kratkosti legitimen vir prvih informacij, a obenem zaradi svojega primarno nenovinarskega poslanstva seveda tverja preverbo še toliko bolj kot določeni drugi viri. Dodala je, da je tehnološki napredek na splošno s seboj prinesel veliko več informacij – kar je načeloma dobra stvar –, “a to pomeni, da je tudi balasta zelo veliko”.

... A tudi otežila

Kolikor lahko družbena omrežja s tehničnega vidika olajšajo novinarsko delo, pa imajo na vsebinski ravni za novinarje velikokrat nasproten učinek. Čeprav tehnologija sicer omogoča olajšanje dela novinarjem, pa se intenzivnost dela novinarjev in urednikov z digitalizacijo ni zmanjšala, je pojasnil profesor novinarstva na Fakulteti za družbene vede izr. prof. dr. Igor Vobič. S tehnologijo je v tem kontekstu močno povezan tudi proces komercializacije, zaradi katere so zahteve novinarjev vedno večje, od njih se pričakuje opravljanje vedno več nalog. Glavni tendenci znotraj uredništev sta postali zmanjševanje stroškov produkcije in hitrost, in v kolikor jima bo dani razvoj tehnologije še naprej sledilo, se bo to uporabljalo – tudi na račun kakovosti in javnih zavez novinarstva.” Primer tega je navedla tudi Tratnik. Zdi se ji namreč, da novinarstvu ne pritiče, da vsebina diskurza na družbenih omrežjih, še posebej medsebojnega obračunavanja, ki smo mu bili v zadnjih letih priča relativno pogosto, postane predmet poročanja.

Na začetku so se zanašali le na novinarske instinkte, nato pa so tehnološka orodja v uredništvih postajala vedno bolj nepogrešljiva.

“Da ljudje preberejo naslov in en odstavek – to ni novinarstvo”

Določujoč dejavnik spletnega novinarstva je, da je včasih dolgo in poglobljeno, včasih kratko in jedrnat, včasih obogateno z vizualnimi vsebinami – a zmeraj hitro. Posvetiti se temi je v domeni časopisnega in revijalnega tiska in je privilegij, ki ga dnevno spletno novinarstvo ne dopušča. In ne samo čas, že struktura je zastavljena tako, da novinarje drži v primežu kadrovske in časovne stiske, meni Tratnik, čemur je pritrtil tudi Vobič, saj da so novinarji dandanes podrejeni hitrosti delovnega procesa: postopki so standardizirani, novice pa se (pre) pogosto (po)ustvarjajo iz druge roke.

Po mnenju Tratnik novinarji zaradi omenjenih slabosti spletnega novinarstva pogosto ne morejo narediti tega, kar je njihova naloga v širšem kontekstu – vrednotenja informacij, ki so podane. “Zdaj se žal velikokrat zgodi, da smo samo posredniki dejstev in tehničnih informacij, medtem ko je za to, da stvari ovrednotiš in jih postaviš v kontekst, potreben čas. Kar se zgodi danes zjutraj, ima splet danes zjutraj” je dejala. Razložila je, da časopis s takim faktografskim poročanjem jutri sicer nima več nikogar za doseči, lahko pa to umesti v širše dogajanje. Po mnenju urednice bi moral tak način dela, ker večina ljudi časopisov ne bere več, preiti tudi na splet, saj bomo le tako lahko vzgojili kritično misleče bralce

Obenem jih je treba že sedaj vzgajati z dobrim zgledom. “Slišala sem že očitke, da imamo (na MMC-ju, op. a.) predolge novice. Kot urednica bom vztrajala, da je to del vzgoje. Če si rečemo, da sta dva odstavka dovolj, se tako močno zmanjšuje kakovost novinarstva nasploh, in to potegne s sabo veliko stvari, tudi pismenosti – ki pa je širši problem, s katerim se je treba tako ali tako ukvarjati.” Trenutna usmeritev medijske krajine – “da ljudje preberejo naslov in en odstavek” – za Tratnik ni novinarstvo.

Z algoritmizacijo se novinarjem odpirajo nove možnosti

Novinarstvo je že dolgo podrejeno tehnološkim inovacijam po načelu “več novic hitreje”, v zadnjih letih pa vztrajnemu procesu uveljavljanja algoritemskih sistemov, ki se uporabljajo za razreševanje težav na podlagi zbranih podatkov, s čimer se človeško delo dopolnjuje, razširja in zamenjuje s tehnologijo. Po drugi strani pa, kot je izpostavil Vobič, algoritmizacija ponuja nove možnosti, kot so pri preiskovalnem podatkovnem novinarstvu analiziranje velikih baz podatkov s pomočjo algoritmov, “kar bi na roko trajalo neskončno dolgo”, in opravljanje najosnovnejših rutinskih opravil s pomočjo strojev. Ideja algoritmiziranega procesa upodatkovljenja resničnosti je, da svet tam zunaj s pomočjo algoritmov doživljamo tako, kot dejansko je, a še hitreje, točneje in celoviteje. Algoritmi nenazadnje – če novinarji hočemo ali nočemo – prevzemajo osrednjo vlogo v sodobnem družbenem komuniciranju, pa tudi novinarstvu: “Skrajna standardizacija novinarskih delovnih procesov, recimo v digitalnih uredništvih, je šla tako daleč, da lahko stroji namesto novinarjev napišejo novice. Vprašanje pa je, kakšno vrednost imajo te novice za javnost.”

Kot dobra primera je Vobič sicer izpostavil primere raziskovalnega novinarstva oz. novinarstvo velikih baz podatkov, ki zgolj s človeškim faktorjem in brez pomoči tehnologije (v tem primeru algoritmov) ne bi moglo prepoznati določenih vzorcev ali zgodb z javno relevantno.

“Včasih je bil bazen informacij, do katerih je prišlo občinstvo, v rokah peščice urednikov, ki so bili dejansko vratarji, preko katerih je prišla veliko manjša množica informacij kot zdaj. Zdaj, ko pa imamo splet, pride vse do vseh in mnenje znanstvenika šteje na družbenih omrežjih toliko, kakor mnenje kogarkoli. Smo na točki, da se mora znanstvenik skoraj opravičevati, zakaj je nekaj znanstveno tako.”

Novinarstvo po meri uporabnika

Tehnologija v novinarstvu pa ne vpliva le na novinarje, z njeno pomočjo je lažje upoštevati tudi končnega uporabnika. T. i. profiliranja (denimo na podlagi starosti) na MMC, ki je nacionalni medij, ni. V drugih slovenskih spletnih medijih ali na družbenih omrežjih slovenskih medijev je to sicer morda opaziti, a bi se lahko še mnogo bolj, je dejala Tratnik.

“Zdaj se žal velikokrat zgodi, da smo samo posredniki dejstev in tehničnih informacij, medtem ko je za to, da stvari ovrednotiš in jih postaviš v kontekst, potreben čas.”

Eden od medijev, ki se osredotoča na bralčeve navade in preference ter se jim ustrezno tudi prilagaja, je N1: “Orodja za spremljanje branosti spletnih strani nam omogočajo, da v živo spremljamo, kaj se dogaja s posameznim člankom in se odzovemo, če je to potrebno,” je dejal Libnik in razložil, da lahko s tehnološkimi orodji pridobijo vrsto podatkov, na primer kako in od kod bralci pridejo na spletno stran, koliko časa se zadržijo na strani, kako pogosto prihajajo, koliko člankov preberejo med enim obiskom, kateri članki so najbolj kakovostni ... “Na podlagi teh podatkov nato uredniki sprejemamo odločitve, ki so namenjene prav izboljšanju uporabniške izkušnje.” Dodal je, da so bila orodja za spremljanje branosti in tudi druga mlademu mediju N1 “v veliko pomoč, še posebej na začetku, ko smo iskali poti k bralcem, ki nas takrat še niso poznali.” Na tej poti so se, četudi je N1 v svoji osnovi spletni medij, namenjen branju, v veliki meri zatekli tudi k vizualijam, videoprispevkom in podkastom, aktivni so na družbenih omrežjih.

“So določeni programi, ki lahko pripravijo fascinantne stvari, ampak smo še daleč od tega, da bi to nadomestilo človeške novinarje, četudi bi to morda kdo rad.”

Tudi izbira družbenega omrežja je po svoje že profiliranje po starosti, saj, pavšalno gledano, nekatera bolj uporablja mlajša, druga pa starejša generacija. Tega se zavedajo tudi uredniki in izdajatelji, ki jih je anketiral Reuters: ker s težavo dosežejo mlajša občinstva, bodo letos mnogo manj pozornosti namenili Facebooku in Twitterju, veliko več pa TikToku, Instagramu in YouTubeu – omrežjem, ki so bolj priljubljena med mladimi.

Cirkus brez vstopnine

Za to, da se umeščanje v kontekst vrne v medije, je, tako Tratnik, potrebna vzpostavitev (sedaj preveč prepustnega) medijskega sita. A nismo še tam: “Včasih je bil bazen informacij, do katerih je prišlo občinstvo, v rokah peščice urednikov, ki so bili dejansko vratarji, preko katerih je prišla veliko manjša množica informacij kot zdaj. Zdaj, ko pa imamo splet, pride vse do vseh in mnenje znanstvenika šteje na družbenih omrežjih toliko, kakor 'nega xy iz kraja xy' Smo na točki, da se mora znanstvenik skoraj opravičevati, zakaj je nekaj znanstveno tako”, kar pa ni vzdržno.

Naslednja faza je, kakor je povedala, da “se bo vzpostavilo ravnovesje, da bodo ljudje sprevideli, da bo medijski svet še vedno sito, skozi katerega bodo padle kredibilne informacije in ozadja ter celostna zgodba – ljudje bodo medijem na ta način izkazali zaupanje.” Tudi sama je priznala, da nima časa in energije, da bi prečesala vse dostopne informacije, temveč gre neposredno k viru, za katerega verjame, da je kredibilen – in ravno tega na družbenih omrežjih primanjkuje, je dodala.

Vobič je izpostavil več pojavov, ki so nastali kot rezultat digitalizacije in so za razliko od prej naštetih razširjenih oblik upovedovanja – ki uporabniško izkušnjo načeloma bogatijo – za bralca lahko sporni. Tako je navedel na primer razvoj t.i. “vsebinskih farm”, spletnih strani, katerih glavni namen je kar največje število (običajno nekakovostnih) vsebin, kjer se zgolj išče pozornost občinstev z namenom poblagovljenja, pa vsem dobro znane klikolovke oziroma “clickbaite”, pri katerih novinarji svoj klik iščejo “za vsako ceno”. Ne glede na to, o katerem procesu, ki je nastal kot posledica digitalizacije, je govoril, pa je za vse v jedru ključen konflikt med javnimi zavezami novinarstva in ozkimi zasebnimi interesi – in ta konflikt se nagiba v smer slednjih.

Težava v slovenskem medijskem okolju pa je po Vobičevem mnenju to, da je medijskim podjetjem dodatne vsebine zahtevno vpeljati. Proizvajati prihodke z digitalno pozornostjo je za podjetja, še posebej tista, ki tega niso najbolj vešča, težko.

Iz razgovorov z novinarji in uredniki iz drugih medijskih hiš je tudi Libnik ugotovil, da se v veliko slovenskih medijih tehnoloških orodij ne uporablja v polnih zmogljivostih. Razlogov je po njegovem mnenju več: njihovo nepoznavanje, odpor novinarjev do novih tehnologij, pa tudi pomanjkanje denarja, saj tovrstna orodja niso poceni.

Na vprašanje, ali novinarstvo v slovenskem okolju dobro izkorišča potencialne tehnologije, Vobič ni ponudil enoznačnega odgovora; meni, da so odlični primeri novinarstva znotraj vsega tega, čemur občinstvo namenja pozornost, pogosto potisnjeni ob rob.

“Da bi tiskan časopis kar čez noč izginil, se ne bo zgodilo.”

Se je mogoče danes pri novinarskem delu tehnologiji sploh izogniti? Tratnik meni, da odvisno od organizacije, redakcije in novinarja. Seveda določeni novinarji še vedno gredo na novinarske konference, poiščejo sogovornike in temo obdelajo na “klasičen” način. A tudi v tem primeru so nekateri novinarji “narejeni” tako, da ne glede na temo neprestano spremljajo, kaj se dogaja, imajo telefon cel čas pri roki, kar pred 20 ali 25 leti seveda sploh ni bilo mogoče, je spomnila Tratnik. Če pa novinar pokriva dogajanje, ki se v dnevu neprestano spreminja, pa je to brez uporabe tehnologije skoraj nemogoče.

Tudi Libnik kot svoje začetke v spletnem novinarstvu leta 2007 opisuje kot precej drugačne od danes. Da nekaterih tehnoloških orodij niso imeli, je danes zanj nekaj povsem nepredstavljivega. Dodal je, da so se na začetku zanašali le na novinarske instinkte, nato pa so tehnološka orodja v uredništvih postajala vedno bolj nepogrešljiva.

Na “klasičen” način tematik ne morejo obdelovati več niti tiskani mediji, ki so bili, kljub temu da imajo z digitalno tehnologijo morda še najmanj skupnega, zaradi nje prav tako prisiljeni v spremembe. Ne morejo več nuditi zgolj novic in poročil preteklega dne – to nalogo so prevzeli spletni in digitalni mediji, časopis pa bi bil s ponujanjem iste vsebine naslednji dan že neaktualen. Kot je pojasnil Vobič, mora časopis zato ponuditi razlago dogodkov preteklega dne, ki jih je bralec že spremljal prek različnih drugih kanalov. O dnevnem dogajanju je že vnaprej obveščen, zato mu mora časopis te dogodke razložiti, interpretirati, kontekstualizirati, analizirati, komentirati, ponuditi drugačne žanre. A kot je poudaril Vobič, s spremembo časopisov bralec ni ničesar izgubil, kvečjemu pridobil, saj mnoga časopisna uredništva dandanes ponujajo širšo paleto izdelkov, kot so video vsebine, podkasti in različne objave na družbenih omrežjih, hkrati pa so vsebine samega časopisa vedno bolj poglobljene. Tako denimo časnik Večer ustvarja video prispevke in podkaste, slednje objavlja tudi časnik Finance, ki je nedavno naznanil, da po 30 letih izdajanja tiskanega časopisa z letom 2024 prehaja v izključno digitalno obliko.

Pola papirja torej ni več nujno ključna za obstoj časopisa kot medija, sooča pa se tudi s precejšnjimi težavami: dvigom stroškov produkcije, višjimi cenami papirja in elektrike, padanjem naklad, staranjem bralcev ... Kako se bodo medijska podjetja dokončno prilagodila in razvila, ostaja vprašanje: “Verjetno ni nikoli več pričakovati, da se bodo naklade čez noč čudežno dvignile. Da bi pa tiskan časopis kar čez noč izginil, se pa tudi ne bo zgodilo. Lahko pa bomo spremljali spremembe z vidika poslovnih modelov, delovanja uredništev in delovnih procesov. Tukaj je vloga tehnologije osrednja oz. se precej stavi nanjo,” je komentiral Vobič.

Prilagodilo se je tudi usposabljanje naslednje generacije novinarjev

V zadnjih letih se je moralo korakom tehnologije prilagoditi tudi poučevanje prihodnjih generacij novinarjev. Študijski proces novinarstva je po Vobičevih besedah usmerjen v to, da se vloga in pomen tehnologije in tehnoloških inovacij razume in da se mlade novinarje usposobi tudi na tem področju, torej denimo sposobnost upovedovanja skozi video, zvok in fotografijo. “Bilo je neobhodno, da se študijski proces prilagaja na tak način,” je razložil Vobič, a dodal, da je obenem ključno, da se tehnološke inovacije in njihove implikacije na novinarstvo razume in reflektira: “da lahko imajo po eni strani emancipatorne potencialne za razvoj družbenega komuniciranja ali pa bolj kreativnega novinarskega dela, v določenih kontekstih pa nasprotno – da lahko ista tehnologija novinarsko kreativnost omejuje”.

“Skrajna standardizacija novinarskih delovnih procesov je šla tako daleč, da lahko stroji namesto novinarjev napišejo novice. Vprašanje pa je, kakšno vrednost imajo te novice za javnost.”

Še daleč od tega, da bi tehnologija nadomestila človeške novinarje

“Seveda je tehnologija močno predrugačila način novinarskega dela, ampak temelj kakovostnega novinarskega dela vedno ostaja to, da greš na teren. Seveda pa si tam pomagaj z vsemi tehnološkimi pripomočki,” je povedala Tratnik.

Strahovi, da bi tehnologija novinarjevo delo izpodrinila, za zdaj še ni: “So določeni programi, ki lahko pripravijo fascinantne stvari, ampak smo še daleč od tega, da bi to nadomestilo človeške novinarje, četudi bi to morda kdo rad,” je pomiril Vobič. Z nekoliko večjo naklonjenostjo o tehnoloških orodjih premišljuje Libnik. Novinarjem svetuje, naj se novih orodij ne otepajo in naj se čim več izobražujejo v tej smeri. A, kot je zaključil, je kot pri vsaki drugi stvari tudi tehnološka orodja treba uporabljati z zdravo mero distance in presojo z zrnomo soli.

PIONIR ZAKONITEGA OPRAVLJA PROTIZAKONITOSTI

Nina Rozman

V enem od intervjujev leta 2020 je svoje delo primerjal s službo agenta 007. Tako kot James Bond ima namreč tudi **Milan Gabor** dovoljenje za opravljanje praviloma protizakonite dejavnosti – hekanja. Ne velja le za pionirja, temveč tudi za vodilnega strokovnjaka na področju etičnega hekanja v Sloveniji. Njegovo ime se je v slovenskih medijih izdatno pojavljalo v začetku letošnjega leta, ko je bila medijska hiša PRO PLUS žrtev hekerskega napada.

Toda ključna oseba za odgovarjanje na vprašanja o kibernetičnih napadih ali morebitnem odklopu Rusije od svetovnega spleta 46-letni Gabor ni postal čez noč.

Do položaja najbolj usposobljenega Slovenca na področju etičnega hekanja je prišel postopoma, vse skupaj pa je vzniknilo iz otroškega navdušenja. “Nad računalniki in tehnologijo sem se začel navduševati proti koncu osnovne šole, ko sem ugotovil, da se z njo lahko marsikaj naredi. Dokler nisem imel svojega računalnika, sem užival v igranju računalniških iger pri maminem bratranču,” se je spominjal Gabor.

V srednješolskih letih je njegovo zanimanje za tehnologijo dobilo nove razsežnosti. “Danes je skoraj težko razumeti, ampak v srednji šoli sem celo poletje delal v podjetju, ki je prodajalo računalnike, da sem si lahko kupil svoj prvi CD-ROM bralnik,” je za Klin spregovoril o anekdoti iz mladosti.

Znanja za delo, ki ga opravlja, ni pridobil na fakulteti

Njegov nekdanji profesor računalništva **Renato Lukač** je potrdil, da je bil Gabor uspešen in nadpovprečno motiviran dijak: “Pri mojem predmetu je kazal izredno zanimanje za računalništvo, zlasti za programiranje. Prav tako ga je fasciniral internet, ki je bil takrat pri nas komaj v povojih,” je povedal. Lukač se je že takrat zavedal, da je Gabor zelo sposoben. “Kot srednješolec je s sošolcem izdelal raziskovalno nalogo Simulacija tekočih kristalov z Gay-Berneovim modelom in metodo molekularna dinamika. Naloga se je nanašala na mojo doktorsko disertacijo in je močno presežala srednješolsko snov.”

V Mariboru živeči etični heker, ki je odraščal v Prekmurju, je bil ponosa in podpore deležen tudi v družini. Njegova starša sta bila zaposlena na področjih, ki niso vključevala dela z računalnikom, vendar sina pri izbiri poklica nista nikoli omejevala. Mati je kot šivilja delala v tovarni Mura, oče pa je bil pek in pozneje vratar. “Moje sanje in želje glede nakupa računalniške opreme sta uresničevala po najboljših močeh,” je dejal Gabor. Šolanje je po končani gimnaziji, ki jo je obiskoval v Murski Soboti, nadaljeval na mariborski Fakulteti za elektrotehniko, računalništvo in informatiko. Študij je začel kot redni študent, vendar ga je začasno prekinil, ker se je zaposlil. Pred šestimi leti je diplomiral ob delu, in sicer na temo analiz varnostnih tveganj v mobilnih aplikacijah na platformi Android. Diploma mu ni prinesla naziva etičnega hekerja, saj znanja s tega področja takrat še ni bilo mogoče pridobiti na fakulteti. “Precej sem se naučil sam, mi je pa pri učenju nedvomno koristilo predvsem predznanje sistemske administracije

ter poznavanja delovanja omrežij in različnih operacijskih sistemov,” je razložil Gabor, ki je svojo poklicno pot začel kot programer.

Etično hekanje namesto programiranja

Eden ključnih razlogov, da se je leta 2004 odločil programiranje zamenjati za etično hekanje in ustanoviti lastno podjetje, je bilo pomanjkanje izzivov v tedanji službi. Dela programerja pa ne gre mešati s tem, kar počne etični heker. Ta se skuša izogniti zaščitam, ki jih programerji uvedejo v informacijski sistem. Aplikacije poskuša prepričati, da delujejo tako, kot programerji niso predvideli.

Milan Gabor sam zase pravi, da ima visok prag tolerantnosti, je pošten in se izjemno redko razburi. Od sodelavcev pa velikokrat sliši, da mu možgani delajo prehitro. “A menim, da je hitro prilagajanje situaciji zelo pomembno, tako pri poslovanju kot hekanju,” je komentiral Gabor, ki sicer sodi med enega tistih srečnežev, za katere služba hkrati predstavlja tudi hobi – kar pa ne pomeni, da dela ne jemlje resno.

“Od zaposlenih pričakuje vestnost, kakovostno opravljanje dela, vztrajnost in nenehno iskanje rešitev. Obenem pa se trudi, da so ti na delovnem mestu zadovoljni in da je njihovo delo polno zanimivih izzivov,” je povedala njegova žena in sodelavka **Maja Gabor**.

Kljub temu je, čeprav redko, Gaborjevo podjetje deležno kritik – a ne zato, ker bi njegovi zaposleni svoje delo slabo opravljali. Gabor je razložil, da so stranke včasih nezadovoljne, ker imajo zaradi premalo dogovorjenih podrobnosti napačna pričakovanja o tem, kaj jim v podjetju lahko nudijo. “Ampak kritika je vedno dobrodošla, saj se zaradi nje lahko izboljšamo,” je vseeno optimističen.

Italijanski strokovnjak za informacijsko varnost, vodenje projektov in poslovno svetovanje **Eylam Tamary** zagotovo ni eden od Gaborjevih razočaranih strank. “Milan je sijajen poslovni partner. Ima odlične tehnične in poslovne sposobnosti, zelo dobro pozna trg in ve, kako pri vsakem poslu doseči najboljše rezultate,” se glasi priporočilo na LinkedIn profilu Milana Gaborja, ki ga je podal Tamary. Italijan je poleg profesionalnih odlik slovenskega poslovnega partnerja v svojem zapisu poudaril še, da je Gabor zasebno odličen prijatelj.

Kot delavnega in predanega optimista, ki v službenem in domačem okolju stremi k vzdrževanju dobrega počutja vseh, s katerimi je obkrožen, pa je moža opisala Maja Gabor. Dodala je, da sporogu “dom predstavlja odklop od vsakodnevnega življenjskega ritma”. Ker je njegova služba močno vpeta v tehnološki svet, je del tega odklopa tudi precejšnje neposvečanje družbenim omrežjem. “Imam profile na večini družbenih omrežjih, a objavljam le tisto, kar se mi zdi vredno objaviti,” je pojasnil in priznal, da včasih določeno objavo, preden jo deli z drugimi, ponovno prebere in se odloči, da tega ne bo storil.

“Zavedam se, kakšne posledice lahko ima prevelika prisotnost na družbenih omrežjih in mislim, da premalo ljudi ve, kaj vse jim zaradi velike izpostavljenosti lahko grozi na njih,” je z odgovorom na vprašanje, ali takšna odločitev izhaja iz njegovih profesionalnih pomislekov o varnosti družbenih omrežjih ali zgolj dejstva, da ceni zasebnost, zaključil prekmurski etični heker.

KATERA JE “TEHNOLOGIJA” ŠTUDENTOV?

Marko Jermaniš, Sabina Zorman

Svet imamo na dlani. A svet imamo tudi v dlani. Ko v njej držimo telefon. V celotni številki Klina se ukvarjamo z novinarstvom in tehnologijo, ki sta neločljivo prepletena. Z razvojem tehnologije se ne spreminja le novinarsko delo, še bolj se spreminjajo navade in pričakovanja občinstva. Babice in dedki mladih generacij so gledali televizijo in poslušali radio, ki so ju mladi v 21. stoletju zamenjali telefoni in družbenimi omrežji. Kar je bila novica pred petimi minutami, ko je na telefon priletelo obvestilo, bo za mnoge zvečer na poročilih že lanski sneg. Ali enačba velja? Katera je “tehnologija” študentov, ali sploh še spremljajo novice? Študente različnih študijskih smeri smo povprašali o navadah spremljanja medijev – ali kdo med njimi še prime v roke časopis?

Simon Poles, 24 let, študent komunikologije

Po navadi spremljam medije vsak dan zjutraj, ob zajtrku med 15 in 20 minutami berem spletni portal MMC. Najlažje mi je spremljati spletne portale prek telefona oziroma računalnika, ker sem študent in nimam televizije. Če se pa kdaj na Facebooku pojavi kakšna povezava do medija, tudi odprem. Na ta način najdem zanimive portale, včasih pa tudi kakšen medij, ki ga jemljem z rezervo, saj pišejo napihnjene zgodbe. Sicer pa je informacij na družbenih omrežjih toliko, da potrebuješ filter. Če gre za posebno novico, pogledam kdaj različne medije, mogoče prav zato, da primerjam, kakšen naslov so dali. Bolj za hec, ker mi je zanimivo, kako nekateri mediji pišejo bolj senzacionalistično. Časopis berem, ko grem za vikend domov. Vedno, ko pridem k noni, ki je naročena na Primorske novice, vzamem časopis v roke. Predvsem zato, da se seznanim z lokalnim dogajanjem ali če mi ona kaj pove, pa potem še sam preberem. Ko sem pri njej na čaju ali kavi, premetavam časopis, medtem ko se pogovarjava.

Andreja Gregorič, 21 let, študentka psihologije

Medije spremljam zelo pogosto, praktično vsak dan. To počnem preko družbenih omrežij, kot sta Instagram in Facebook. Televizijo gledam poredko, radia in časopisov pa sploh ne spremljam. Družbena omrežja najbolj spremljam, ker imam telefon vedno pri roki. Televizijo sicer imamo v študentskem domu, ampak je ne uporabljamo pogosto. Časopisov ne berem, ker so že outdated in ne vem, če jih še kdo bere. Radia niti ne poslušam, ker nikoli ni take priložnosti. Telefon pa imam vedno ob roki, kar je pravzaprav značilno za našo generacijo. Problematično je, da veliko objav vsebuje lažne informacije, kar se je najbolj opazilo v času pandemije covid-19, ko so ljudje z močnimi mnenji hoteli vsiljevati svoja mnenja ostalim. Če se mlada oseba informira izključno prek družbenih medijev, tako pridobi veliko napačnih informacij in zaradi tega nima realne predstave o svetu. Sama se o vsem pogovarjam tudi doma in z znanci, da pridobim še dodaten pogled na temo in ne verjamem takoj temu, kar preberem na spletu.

Rok Frančeskin, 21 let, študent glasbene umetnosti

Medije spremljam redko, samo na Instagramu spremljam eno medijsko stran, ki objavlja največ podatkov o koronavirusu in vojni v Ukrajini. V študentskem domu nimam televizije, niti radia. Časopise bi lahko bral, ampak jih ne. V preteklosti sem malo bolj pogosto spremljal medije. Ko sem še živel doma, sem več spremljal poročila na televiziji in manj bral novice, zdaj pa je ravno nasprotno. Novice spremljam redko, ker nimam časa in tudi ker sem len – če bi želel, bi lahko preko računalnika gledal televizijo. Novice spremljam samo zato, ker me zanima, kakšna je situacija s covidom in z vojno v Ukrajini. Novice berem, kadar se v svetu dogaja neka velika in pomembna zadeva. Danes je problem, da pri spremljanju medijev nikoli ne moreš točno vedeti, kaj je resnično, in ne moreš zaupati vsemu, kar slišiš. Velikokrat na lastne oči vidiš drugo kot to, kar izveš v medijih. V Sloveniji mediji posredujejo dokaj točne podatke, v drugih državah pa je tudi propaganda, kjer želijo vlade z lažmi preslepiti ljudi.

Anuška Žele, 23 let, študentka specialne in rehabilitacijske pedagogike

Medije spremljam skoraj vsak dan. Ko sem zaposlena, mine tudi dan, ko ničesar ne pogledam, načeloma pa vsaj enkrat na dan odprem MMC ali 24ur.com za osnovne novice. Novice spremljam prek spletnih portalov, ker je najbolj enostavno in najhitreje – lahko jih pogledam zjutraj ob kavi, na avtobusu, prečekiram zvečer. Je tudi najlažje, saj takoj vidim, kar me zanima, ker me namreč ne vsa področja. Če imam časopis pred sabo, me mika, saj mi je všeč, kako izgleda. Se pa ne spomnim, kdaj sem si ga nazadnje sama kupila. Če ga imamo doma ali če je pred mano, ga rada prelistam. Na družbenih omrežjih pa sicer ne iščem novic, vendar če se mi ponudi članek, ki me zanima, ga odprem. Predvsem na Facebooku se velikokrat pojavi kakšna večja novica, ki pritegne mojo pozornost.

ISTI ZVEZDNIKI, NOVI STATISTI IN VELIKI IZZIVI

Jakob Murovec

Študentje smo znova izvolili svoje predstavnike, ki bodo v zboru ŠOU zastopali naše interese. Kljub nekaterim presenečenjem in pojavu številnih novih list z novimi pogledi na študentsko organiziranje pa poleg predsednika ŠOU ostaja enako tudi razmerje sil med Modro-Povezanimi in opozicijo.

Za študenti je megavolilno leto 2022, v katerem smo se na volišča podali še enkrat več kot ostali sodržavljeni. Na študentskih volitvah smo oktobra izvolili svoje predstavnike v Študentski zbor Študentske organizacije univerze v Ljubljani (ŠOU) in predstavnike v visokošolskih zavodih.

Manjše presenečenje se je zgodilo na FDV, kjer študenti volimo dva poslanca. Ob najavi kandidatur med njimi namreč ni bilo Vsefdvjevske liste oziroma jasnih kandidatov izpod okrilja Modrih. Dolga leta je bil FDV utrdba Vsefdvjevske liste in Modrih, njihovi poslanci so bili namreč v Študentski zbor od leta 2012 izvoljeni prav vsakič. Najstarejši rezultati volitev, ki so objavljeni na spletni strani ŠOU, so prav tisti iz leta 2012. Razlog, da Vsefdvjevska lista svojih kandidatov ni imela, je za Radio Študent pojasnil njihov nekdanji poslanec **Rok Dolenc**. Kot je dejal, kandidatov niso ponudili zaradi organizacijskih težav.

Za poslanski mesti sta se pomerili dve novi listi. Zmagala je lista Društveniki, za katero sta kandidirala **Max Davidović** (297 glasov) in **Tjaša Tomše** (287 glasov). Premagala sta kandidata liste FODEM – Forum demokratičnih vrednot **Gaja Kolška** (193 glasov) in **Saro Štiglic** (206 glasov).

FDV bosta tako v poslanskem zboru zastopala poslanca Društvenikov. Ali se bosta raje povezovala z Modrimi in Povezanimi ali raje s študentskimi poslanci, ki sodijo med opozicijo, nista želela razkriti. Na predvolilnem soočenju, ki so ga na FDV organizirali študenti novinarstva, sta Tomše in Davidović zatrdila, da bosta z ostalimi poslanci in klubi sodelovala in se povezovala "glede na vsebino". Nekateri so ju tudi zaradi sodelovanja v študentskem klubu Tigri, ki mu predseduje članica skupine Modro za študente, videli pod okriljem tega kluba.

Če je FDV vsaj poimensko dobil novega zmagovalca, pa sprememb v vodstvu ŠOU ni veliko. Organizacijo bo namreč še naprej vodil študent FDV **Klemen Petek**, ki je mesto predsednika zasedal že v obdobju med letoma 2020 in 2022. Tudi večina njegovih najozžjih sodelavcev, ki bodo vodili resorje, so znani obrazi študentske politike iz prejšnjega mandata. Resor za študijsko problematiko bo vodil **Matej Svetina**, **Tjaž Črnčec** je postal vodja resorja za socialo in zdravstvo, Gregor Jerebic pa vodi resor za mednarodno sodelovanje. Resor za obštudijske dejavnosti je prevzel **Aleksander Miličević**, resor za ŠOVZ bo vodil **Tilen Klinc**, **Rasim Čehić** pa je zasedel mesto drugega predstavnika ŠOU v predsedstvu Študentske organizacije Slovenije.

Novega predsednika pa je dobil Študentski zbor. Dolenca, prav tako študenta FDV, je nasledil študent Prave fakultete **Matej Igličar**. Za poslanca je kandidiral na listi Panda, ki je del skupine Modro za študente.

Kot običajno so poslanske stole na Kampusu zasedli večinoma novi obrazi, ki pa razmerij moči iz preteklega mandata bistveno ne bodo spremenili. Če upoštevamo predvolilno analizo kandidatov za poslance, ki so jo pripravili na Radiu Študent, imata poslanska kluba Povezani in Modro za študente tudi tokrat v 42-članskem študentskem zboru več kot udobno večino. Ob tem velja poudariti, da se novoizvoljeni poslanci še niso opredelili, v kateri poslanski klub sodijo. Na kolikšno podporo lahko novi stari predsednik računa, pa je že pokazalo eno prvih glasovanj, na katerem je od 41 navzočih predstavnikov študentov Petkovo izvolitev podprlo 35 poslancev, proti pa jih je glasovalo 6.

Volitve tektonskih sprememb v študentsko politiko niso prinesle. Upanje dela študentske javnosti, ki je kritična do ustaljene modro-povezane naveze in v študentskem organiziranju želi spremembe, pa tudi, da bo njihov glas v študentskem zboru bolj slišan, se ni uresničilo. Študenti so tokrat na mnogih fakultetah imeli dejansko izbiro med dvema ali več listami. Vendar se je ob številnih kršitvah in kreativnem prilagajanju volilnih pravil znova pokazalo, kako težko se novinci z drugačno vizijo študentskega organiziranja prebijajo v politično arena ŠOU. Veliko vlogo pri tem igra tudi prepoznavnost med študenti, ki si jo morajo nove liste do naslednjih volitev leta 2024 še pridobiti.

Vladajoči pa bodo morali v nemirnih časih še bolj braniti in varovati študentske interese in pravice. Organiziranje bombastičnih zabav ob naraščajočih stroških prehrane in drugih težavah enostavno ne bo dovolj. ŠOU s celotnim študentskim organiziranjem, ki vse prevečkrat deluje nerodno in obremenjeno samo s seboj, bo moralo postati glasno in drzno tudi na državnem nivoju. Le tako bo (p)ostalo relevantno.

BRANIK PRED DEZINFORMACIJAMI V ČASU VOJNE

Tjaša Lorbek

“Ne delamo iz muhe slona. To je problem, o katerem ni samo vredno govoriti, ampak več kot potrebno govoriti,” je o dezinformacijah povedala predsednica republike Nataša Pirc Musar na razpravi Svobodni mediji: branik pred dezinformacijami v času vojne v Hiši Evropske unije. Kot gosta sta se ji pridružila podpredsednica Evropske komisije in evropska komisarka za vrednote in preglednost Věra Jourová in veleposlanik Ukrajine v Sloveniji Andrii Taran. Govorili so o tem, kako nevarne so lahko dezinformacije še posebej v luči napada na Ukrajino, o ruski propagandi, kakšne kratkoročne in dolgoročne posledice lahko imajo in kako se z njimi spopada Evropska unija.

Ločiti dejstva od mnenj in dezinformacij je lahko včasih težavna naloga, ki se je **Věra Jourová** loteva pri osnovah. Dezinformacije so namreč laž, katere neresničnost se da preveriti, medtem ko so dejstva objektivna, preverljiva in pripadajo vsem, javnosti pa jih posredujejo profesionalni mediji oziroma novinarji.

Dezinformacije so z nami od vedno, je bila mnenja predsednica države, nekdanja novinarka in informacijska pooblaščenka ter pravnica **Nataša Pirc Musar**, a so z družbenimi omrežji in spletom dobile “strahovite pospeške” in se distribuirajo mnogo hitreje kot včasih. Problematika torej ni kar naenkrat postala večja, le bolj transparentna, in ena od situacij, ki se je izkazala za plodna tla razširjanju vrste dezinformacij, je vojna v Ukrajini.

Danes vojne niso samo tanki

Ruska uporaba (dez)informacij za doseg vojaških ciljev ni nekaj novega. Kot je dejala podpredsednica Evropske komisije Jourová, je Rusija vse od zasedbe Krima leta 2014 naprej pripravljala teren za invazijo in poskušala prepričati Evropejce, da Ukrajinci niso narod ter da si ne zaslužijo zaščite. Po tem letu se je prisotnost ruskih dezinformacij, naperjenih proti Ukrajini in EU, povečala za skoraj 40 odstotkov. Putinova milijarde dolarjev vredna informacijska kampanja pa ni bila uspešna, saj je takoj po invaziji na Ukrajino 24. februarja 2022 podpora Rusiji v večini držav, tudi tistih, od katerih jo je Moskva pričakovala, upadla na 3 do 5 odstotkov.

Kakšno škodo pa so dezinformacije v okviru vojne napravile v Ukrajini? Ukrajinski veleposlanik v Sloveniji **Andrii Taran** je uvodoma povedal, da Rusija propagando

zelo dobro izvaja v lastni državi, kar je vidno po stopnji podpore vojni med Rusi. Da se slednji zavedajo, kakšno moč imajo informacije, je veleposlanik ponazoril s podatkom, da ko Rusi okupirajo ukrajinsko mesto, tam onemogočijo dostop do svetovnih novic in začnejo namesto tega takoj posredovati svoje, ruske.

Po Taranovih besedah boju proti dezinformacijam v Ukrajini posvečajo veliko pozornosti in so temu namenili kar nekaj struktur, tako vladnih kot nevladnih. Njihov boj je ocenil kot uspešen, a poudaril, da morajo še naprej iskati ustrezne in zakonite načine za boj proti dezinformacijam. Te so bile z ruske strani po njegovem mnenju pogosto neprebrisane ali celo “zelo neumne”, a so jim ljudje kljub temu verjeli.

V Donbasu so Rusi denimo širili informacijo, da so prorусki kmetje in rudarji orožje, ki so jim ga priskrbeli Rusi, preprosto našli na poljih in v rudnikih. Prav tako je tekom vojne med Rusi krožila zgodba o tem, da so Ukrajinci križali nekaj let starega ruskega dečka. Da je dejstva treba preverjati, je veleposlanik ponazoril s situacijo, ko je Rusija objavila fotografijo slovenske jedrske elektrarne Krško kot domneven dokaz, da Ukrajinci razvijajo umazano bombo.

Danes vojna niso samo tanki, temveč tudi prebojne tehnologije hibridnega vojskovanja, na katere moramo biti zelo pozorni, je pridala predsednica republike. Opozorila je še, da ruska propaganda ni prisotna le v Rusiji in Ukrajini, temveč tudi na globalnem jugu in na Kitajskem, v Evropi pa v državah oziroma regijah, v katerih je del prebivalstva naklonjen Rusiji, med drugim v Moldaviji, Bolgariji, na Slovaškem in na Zahodnem Balkanu. Dogajanje na slednjem jo zaradi bližine Sloveniji še toliko bolj skrbi; medtem ko smo v Sloveniji blokiralni ruska medija Sputnik in Russia Today, je v Srbiji – ki ji tega ni bilo treba storiti, ker ni članica EU – Russia Today odprla beograjsko izpostavo, preko katere po navedbah Pirc Musar skupina Wagner novači plačane vojake po državah Zahodnega Balkana.

Kako se bo v informacijski vojni borila Evropska unija?

Kremeljska doktrina ter dezinformacije, ki jih je označila za del ruskega vojaškega arzenala, so Jourovi kot Čehoslovakinji dobro poznane. Od evropskih institucij zato zahteva oster odziv nanje.

Kot je naštel, se bo proti informacijski vojni, v kateri se je tako kot Ukrajina znašla tudi EU, slednja borila na več načinov. Najprej bo okrepila boj proti dezinformacijam v dogovoru s spletnimi platformami, ki bodo odstranjevale očitne primere ruske propagande. Nato bo sankcionirala ruske provojne medije; medijema Russia Today in Sputnik, ki sta v EU že prepovedana, se bodo v okviru prihajajočih sveznjevk sankcij pridružili še drugi. Nazadnje bo EU s projektom Radio Svobodna Rusija podprla izgnane ruske novinarje, ki živijo na območju EU.

Na pomoč evropska akta o svobodi medijev in digitalnih storitvah

Širjenja dezinformacij po predsedničinem mnenju nikakor ne bi smel urejati trg, temveč zakonodaja. Sama velike upe polaga na evropsko zakonodajo na področju medijev, in sicer akt o svobodnih medijih in akt o digitalnih storitvah.

Kot so zapisali na spletni strani Evropske komisije v Sloveniji, je Evropska komisija septembra 2022 predlagala evropski akt o svobodi medijev, ki poleg zagotavljanja uredniške neodvisnosti, ustreznega financiranja javnih medijev in preglednega državnega oglaševanja velik poudarek daje tudi spremljanju delovanja velikih spletnih platform, ki so pogosto zlorabljene za širjenje dezinformacij.

Akt so evropski novinarji in medijske organizacije pozdravile, a je v zameno za zaščito, ki jim jo akt nudi, Jourová od njih zahtevala, da zvišajo svoje etične standarde in omogočajo transparenten vpogled v svoje lastništvo in financiranje, ker je, meni Jourová, "to tudi edino pošteno". Posledična višja kakovost medijev bi lahko tudi povečala zaupanje vanje, kar bi jih po besedah evropske komisarke lahko naredilo manj ranljive za napade od zunaj.

Novembra 2022 pa je je začel v EU veljati akt o digitalnih storitvah, ki spletnim platformam nalaga obveznosti za zmanjšanje škode in preprečevanje tveganj na spletu, uvaja bolj učinkovito zaščito pravic uporabnikov in vzpostavlja prvi celovit okvir preglednosti in odgovornosti za digitalne platforme, je na spletni strani zapisalo slovensko predstavništvo Evropske komisije.

V aktu o digitalnih storitvah je za razliko od politik na določenih platformah jasno določena ločnica med nezakonitimi in škodljivimi vsebinami. Pri prvih je regulacija enostavna, saj se nezakonite vsebine – denimo pedofilija, sovražni govor, grožnje – takoj odstranijo s spleta, pri drugih težja, saj je treba upoštevati tudi pravico do svobode izražanja. EU je regulacijo škodljivih vsebin prepustila državam članicam. Te v okviru akta same presodijo, kaj je glede na nacionalno zakonodajo škodljivo in na podlagi tega izvedejo tudi ustrezne ukrepe oziroma sankcije.

Odgovornost naj prevzamejo tudi novinarji in mediji

Nataša Pirc Musar je problematiko (ne) regulacije vsebin na spletu osvetlila tudi z vidika svoje izkušnje kot informacijske pooblaščenke. Povedala je, da bi morali nalogo vratarjev oziroma "gatekeeperjev" opravljati tako družbena omrežja kot mediji. Vsebine se namreč nenadzorovano širijo tudi v komentatorskih sekcijah sicer kredibilnih spletnih medijev, kar bi morali, kot meni Pirc Musar, prav tako uredniško omejevati. Slovenski mediji so na tem področju že veliko naredili, a bi lahko naredili še več: "Bojim se, da se tudi v Sloveniji mediji ne zavedajo, kakšno veliko odgovornost imajo." Pojasnila je, da akt apelira na vse – tudi medije – naj, ko vidijo sporno vsebino, odreagirajo, ukrepajo in prevzamejo odgovornost.

A zakonodaja vendarle ne more prevzeti vse odgovornosti, je bila jasna Věra Jourová. Naša družba mora postati bolj odporna, meni, češ da bi morali nekaj narediti za to, da bi čim manj ljudi nasedalo lažem in "neumnostim". Tega, da ljudje verjamemo lažnim informacijam, sicer ne moremo spremeniti, a ponuditi moramo dejstva ter bolj preverjene in bolj označene informacije. To pa je, kot je izpostavila, naloga novinarjev.

Ni vse, kar odstopa od načela objektivnosti, že škodljivo

Pirc Musar se zaveda, da je negativen vpliv dezinformacij na demokratične procese, predvsem volitve, nemogoče preprečiti, je pa izrazila pričakovanje, da vsaka država v okviru politik urejanja medijske krajine poskrbi, da do tega pride čim manjkrat. Dodala je še, da imamo dolžnost govoriti tudi z drugače mislečimi. Enako tudi Jourová, saj da ni vse, kar odstopa od načela objektivnosti, že škodljivo. Sama je dejala, da morajo biti tudi subjektivna mnenja, četudi ji niso všeč, enako kot dejstva zaščiteni s svobodo govora in evropsko zakonodajo.

Podpredsednica evropske komisije je priznala, da tudi evropski komunikatorji niso popolni in da bi morda morali z ozirom na pogosto nasprotujoče si informacije o energetske krizi, stroških vojne in priseljencih iz Ukrajine nekaj spremeniti v svoji strateški komunikaciji, "morda ljudi bolje pripraviti na slabe stvari. Tudi resnico, ki ni prijetna, in morda bodo ljudje razumeli," je zaključila Věra Jourová.

SVOBODNI MEDIJI SO NUJNI ZA DOBRO DELOVANJE DEMOKRACIJE

Še pred ruskim napadom na Ukrajino, ki ga spremljajo obsežne dezinformacijske kampanje in boj za prevlado v evropskem javnem mnenju, je bilo jasno, da so svobodni, neodvisni in pluralni mediji ključni za učinkovito delovanje demokratičnih procesov. Evropska komisija je zato septembra lani predlagala evropski akt o svobodi medijev, katerega cilj je novinarjem in medijem zagotoviti pogoje za dobro opravljanje svojega dela. O tem smo se pogovarjali z vodjo Predstavništva Evropske komisije v Sloveniji, dr. Jernejo Jug Jerše.

Zakaj je Evropska komisija predlagala evropski akt o svobodi medijev?

Mediji so steber demokracije. V zadnjem času je ta steber pod vse večjim pritiskom, saj skušajo vlade, podjetja in posamezniki vplivati na poročanje medijev. Komisija je zato z evropskim aktom o svobodi medijev predlagala skupna pravila in zaščitne ukrepe za varovanje neodvisnosti in pluralnosti medijev. Novinarji bi morali imeti možnost nepristransko in brez strahu opravljati svoje delo, obveščati državljane in državljanke ter vztrajati na odgovornosti vodilnih.

Zagotoviti moramo, da evropski mediji ostanejo neodvisni, inovativni in trajnostni ter delujejo brez neupravičenega poseganja v njihove dejavnosti. Evropski akt o svobodi medijev predlaga rešitve za odporen medijski trg, ki državljanke in državljanom zagotavlja raznolike in zanesljive informacije.

Mediji so velik posel. Lahko poslovni interesi ogrozijo pluralnost in neodvisnost medijev?

Velika koncentracija kapitala v rokah peščice lastnikov je lahko problematična – Evropska komisija zato bdi nad izvajanjem protimonopolne zakonodaje v EU v vseh gospodarskih sektorjih.

Še posebej velik izziv je koncentracija lastništva v primeru medijskih organizacij. Medijskih družb ne moremo obravnavati kot le še en posel. Njihova neodvisnost je bistvena. Evropa potrebuje zakon, ki varuje to neodvisnost, in Evropska komisija ga je z evropskim aktom o svobodi medijev tudi predlagala.

Mnoge medijske organizacije se zaradi sprememb v medijski potrošnji soočajo s finančnimi težavami. Finančna šibkost lahko medijske organizacije izpostavi prevzemu s strani večjih skupin. To delno pojasnjuje sedanji trend konsolidacije medijev.

Čeprav je medijska konsolidacija lahko dobrodošla z vidika odpornosti podjetij, se ob tem pojavljajo vprašanja v zvezi s preglednostjo lastništva, pa tudi uredniško neodvisnostjo. To velja zlasti takrat, kadar so lastniki ali člani upravnih odborov dejavni v več gospodarskih panogah. Kako lahko novinar svobodno raziskuje zadevo, v kateri ima njegov lastnik interese? Kako novinarjem omogočiti, da svoje delo opravljajo v skladu s profesionalnimi standardi, če pa lahko to pomeni tudi izgubo službe?

Z evropskim aktom o svobodi medijev skušamo vsaj delno odgovoriti na ta vprašanja ter okrepiti položaj novinarskega poklica in neodvisnost medijskih organizacij.

Že nekaj časa lahko spremljamo razprave o tem, kako se najbolje odzvati na širjenje dezinformacij, ki spodkopavajo demokratične procese. Tukaj ne gre samo za vojno v Ukrajini, ampak tudi za dezinformacijske kampanje v zvezi s pandemijo, cepivi, priseljevanjem...

Ruski napad na Ukrajino je prinesel eksplozijo dezinformacij ter intenzivne poskuse destabilizacije javnega mnenja in medijskega prostora. Vendar so se dezinformacije, sovražni govor in pozivi k nasilju na socialnih omrežjih brez zadržkov širili že prej.

Velike spletne platforme – to je treba priznati – so iz tega kovale dobiček.

Danes je jasno, da brez pravil in demokratičnega nadzora nad delovanjem velikih spletnih platform ne bo šlo.

Nedavno je v EU v veljavo stopil akt o digitalnih storitvah, ki od teh podjetij zahteva, da svoje odločitve o moderiranju oz. umikanju vsebin sprejemajo pregledno, da preprečujejo širjenje nevarnih dezinformacij in da iz spletnih tržnic umaknejo nevarne proizvode.

Evropska komisija z evropskim aktom o svobodi medijev predlaga skupna pravila in zaščitne ukrepe za varovanje neodvisnosti in pluralnosti medijev

S tem aktom se v praksi uresničuje načelo, da bi moralo biti tisto, kar je nezakonito zunaj spleta, nezakonito tudi na spletu.

Akt o digitalnih storitvah bo internet naredil varnejši za naše državljane, jih zaščitil pred nezakonito vsebino – vključno z nevarnimi ali neodobrenimi izdelki – hkrati pa jim bo zagotovil svobodo izražanja na spletu. To je občutljivo ravnovesje, ki nam ga je, verjamem, uspelo ohraniti.

Intervju je plačana vsebina Predstavništva Evropske komisije.

SOLZE IN STRAST V BESEDAH 'LJUBIM TE'

Teodora Cvetković

Na 34. Filmskem festivalu v Trstu je bilo prikazanih več kot 60 evropskih filmov. Prevladujoča tema je bila vojna v Ukrajini, prikazana skozi kratke dokumentarne pa tudi celovečerne filme. Poleg tega so bile prisotne teme nacionalizma, rasizma in manjšinskih kultur.

Zato je bila prava osvežitev pogledati romunski film *Metronom* režiserja in scenarista **Alexandruja Belca**, ki dokazuje, da evropski film še dolgo ne bo pozabljen. V prid temu govori nagrada za najboljšega režiserja sekcije *Un Certain Regard* na filmskem festivalu v Cannesu 2022.

Film spremlja zgodbo mlade protagonistke Ane in njene družbe v boju za svobodo mišljenja, govora in odločanja. Dogajanje je postavljeno v leto 1972, ko so cveteli hipijevska komuna in zvoki rokenrola Hendrixa in Janis Joplin. Ana in njena uporniška družba poslušajo oddajo *Metronom* na radijski postaji *Svobodna Evropa*, ki je promovirala mladinsko kulturo. Osrednji zaplet nastane zaradi nezakonitega pisma, ki ga želijo poslati izgnanemu romunskemu DJ-ju. Režiser nato naredi zasuk in hkrati dinamiko v filmu, tako da v omenjenem stanovanju skupino odkrije policija in jo odpelje na postajo. Ana še enkrat potrdi svojo protagonistično vlogo, saj je edina, ki noče podpisati, da je poleg drugih kriva za pošiljanje pisma.

Odločitev režiserja, da Ani dodeli glavno vlogo, je zelo zanimiva izbira. Na videz krhko, nevedno, drobno dekle, ki premore neverjeten pogum in upor; nasprotuje svojim staršem, sistemu in celo sebi. Njene odločitve so na videz nepremišljene, a na koncu filma vidimo, da so rezultat notranjega nemira, ki ga ves čas čuti.

Vzrok njenega nemira je tudi njena ljubezen z mladim Soranom, zaradi katere se pravzaprav porodijo Anine uporniške odločitve. V filmu nam režiser skozi njuno zgodbo prikaže prvo ljubezen, spolno izkušnjo, solze in strast, ki jo čutimo v besedah 'ljubim te'. Režiser nam že v prvih kadrih, v katerih sta Ana in Soran prikazana v širokem totalu, da vedeti, da gre med drugim tudi za ljubezensko zgodbo.

Zelo pomemben simbol v filmu je tudi glasba, ki evocira čas in prostor v filmu. Glasba je tista, ki te mlade premakne, okupira njihove misli in jih združi okoli radia in oddaje *Metronom*. Režiserjeva skrbna izbira glasbe dodatno vpliva na temo in ritem filma.

Kljub temu da gre za mladinski upor, ki ga lahko povežemo z novim valom kot filmsko in glasbeno zvrstjo, se je Belc odločil, da nam skozi estetiko filmskih sredstev poda zelo bogat vizualni učinek. Neverjetna paleta svetlih in toplih barv v kombinaciji z modo 70. let je samo obogatila vzdušje filma. Tema, ki je zelo resna, je postala bolj vesela, strast in ljubezen pa močnejši. Poleg tega je režiserju z uporabo bližnjih planov uspelo prenesti čustva odlične igralske zasedbe. Ritem filma je počasen in idealen za prikaz notranjih čustev igralcev in podrobnosti v ljubezenskih prizorih. V prizoru dobimo popoln užitek brez vulgarnih kadrov.

Alexandru Belc se je torej lotil večne teme mladih, občutij ljubezni, negotovosti in upora, ki opisujejo mladost kot tako. Vse prikazano je dodatno, z likovnimi in glasbenimi elementi, oživelo generacijo, o kateri film spregovori. Kljub tako bogatemu vizualnemu prikazu film temelji na močnem notranjem zelo globokem nemiru. S takšnim kontrastom je režiser gledalcu naredil zapomnljivo vizualno-vsebinsko izkušnjo. Evropski film si zagotovo zasluži več takšnih kinematografskih dosežkov, ki je nekoč bil znan kot novovalska svoboda ustvarjanja na velikem platnu.

ODGOVOR NA ZAKAJ IN KAKO NE SPREMENI, KAR JE ŽE BILO.

Urška Bitenc

Ob nastanku sveta, ki je izšel letošnjega aprila, je zadnji roman priznane-ga slovenskega pisatelja, esejista in dramatika **Draga Jančarja**. Dogodki, ki jih opisuje, so vsakdanji, a specifični. Lahko bi se zgodili kadarkoli in komurkoli, vendar bi se vsakdo z njimi spoprjel na svoj način. V romanu se avtor v spretno prepletenih zgodbah usode sprašuje, kakšen vpliv imajo na posameznika ljudje, s katerimi se srečuje, pa tudi pripetljaji, ki jih sam morda še ni ali jih nikoli ne bo doživel.

Avtor se tudi v tem romanu potopi v zgodovino, tokrat v manj oddaljeno – v čas po drugi svetovni vojni, ko vladajo razdvojenost, sumničavost in svež vonj po bolečini. Čas, v katerem odrasli še dobro vedo, kdo se je boril na ‚pravi‘ strani in ga zato kolektivno zavračajo, na individualni ravni pa se z grozotami vojne spopadajo sami. V ta čas je avtor umestil osrednjega junaka – mladega fanta Danijela.

Danijel se vojne ne spomni, takrat ga še ni bilo. Kljub temu se v njem odražajo vse razprtije družbe, ki jih kot mlad, še nedefiniran opazovalec odprto sprejme. Njegova mama rada hodi v cerkev, njegov oče je ‚vojni heroj‘ in zaprisežen član Zveze borcev. Hkrati vstopa v leta, ko začne opaziti, da je resničnost drugačna od zmagovalnih pripovedi njegovega očeta ter da je za njimi marsikaj skrito. Danijelovo odkrivanje sveta se povezuje z zgodbo nove sosede – mlade gospodične (He)Lene, o kateri nihče nič ne ve. Rada peče piškote, hodi v cerkev, nosi srajce s čipkastimi ovratniki in je zelo uglajena. Včasih jo zvečer skrivoma opazuje, kako si prižge radio in ob glasbi bere knjigo. Nato se Lena zaljubi. Kmalu zatem se zaljubi znova. Nato se zgodi zločin. Osrednji junak pa zločina ne razume, prav tako še ne razume sovraštva in spletk. Kako lahko nekoga ljubiš, a obenem sovražiš?

Prav tako ne razume še mnogih drugih stvari, povezanih z že nastalim svetom – kako se lahko med seboj sovražijo sosede, čeprav se Francijev oče ne bori več za Nemce? Zakaj je pobegnil pametni profesor Fabjan? Zakaj imajo nekatera človeška dejanja posledice, druga pa ne? Zakaj se mu sanja o vojni, če je ni nikoli videl? Kam so šli ljudje, ki so pred vojno obstajali, pa jih sedaj ni več? Kam bo šel on, ko bo enkrat nehal biti?

Jančar je s podajanjem narative mlademu fantu, ki si novonastale dvome razlaga na svoj sanjavo-poetičen in hkrati igriv način, odlično prikazal nesmiselne delitve in slepo sledenje kolektivni ideologiji. Bizarnost odnosov je na tragično-komičen način vpeljal med stranske junake: Danijelovega očeta, mamo, prijatelje, simpatije, sosede in druge prebivalce mesta M, glavni junak pa kot iskren in predvsem prodoren opazovalec vase radovedno srka njihovo dinamiko. Ob tem se skuša čim bolj prilagoditi odraslim, čeprav so mu njihova dejanja mnogokrat nerazumljiva.

Pisatelj neizprosno usodo „tako pač je“, o kateri skozi pripoved vedno pogosteje razmišlja tudi Danijel, v zgodbo vnese s pomočjo dramaturgije. „Če v prvem dejanju na mizi stoji kristalna skleda, se v zadnjem razbije“. Vzročno-posledično razmerje, ki je pisatelju prav tako zelo ljubo, se v pripoved priplazi kasneje – najprej nas zanimajo surova dejstva, saj odgovor na zakaj in kako ne spremeni tega, kar že je bilo. „V življenju imajo vsa dejanja svoje posledice in vse posledice svoje vzroke. Toda ne vsa, ne vsa. Ena dejanja povzročijo ljubosumje in nasilje, druga pa kar obtičijo v zraku. Zgodijo se in vsi jih pozabijo.“ Redkokdaj spremenijo tudi to, kar bo, pravi avtor.

V Jančarjevem dvanajstem romanu se torej potopimo v delo, ki se zdi avtobiografsko, vendar ni. Delo, ki v izseku nestabilnega časa oriše dvom otroške duše. Otroške duše, ki je hkrati novonastali svet, v katerem se začne odkrivanje in razumevanje že prej nastalega sveta. In trk razdvojene družbe se najbolj čisto odraža v iskrenem in nedolžnem človeku, kar je mojstrski pisatelj v svojem delu odlično zajel.

ISKANJE KRIVCA IN REŠITEV KRIZE ZDRAVSTVA

Rožle Oštir

Prvič v mandatu vlade **Roberta Goloba** se je na ulice podala civilna iniciativa Glas ljudstva, ki je s stavko opozorila na kršenje pravic pacientov in sistemske nepravilnosti slovenskega javnega zdravstva. Zahteve stavkajočih so jasne, ni pa jasno, koga z njimi nagovarjajo oziroma kdo je po njihovem mnenju za nastale razmere odgovoren.

Stavke so potekale pred številnimi javnimi zdravstvenimi domovi. Se krivci za nastale razmere torej skrivajo v njih? So to zdravniki in medicinske sestre? Zagotovo ne. Oni so namreč tisti, ki se kljub nevzdržnim razmeram še vedno trudijo, vztrajajo in ostajajo predani poslanstvu zdravniškega poklica. Tako menijo tudi predstavniki iniciative, ki so poudarili, da stavka ni namenjena zdravstvenim delavcem. Stavke pred zdravstvenimi domovi so bile, kot kaže, za izkazovanje podpore delavcem v zdravstvu.

Nekateri so stavkali pred državnim zborom, s čimer so izrazili nezadovoljstvo nad oblastjo, a poudarili, da stavka ni bila namenjena rušenju vlade. Odgovornosti za trenutne razmere v zdravstvu namreč ne moremo neposredno pripisati aktualni vladi, saj zdravstvena reforma ni nekaj, kar je mogoče realizirati v osmih mesecih, še zlasti ob sočasnem soočanju z energetsko krizo in vesplošno druginjo. Namesto nove potrebujemo vlado, ki se bo raje posvetila zdravstveni reformi z dolgoročno vizijo, usmerjeno v prihodnost, kot kratkoročnemu lajšanju simptomov. Stabilna vlada, kot je Golobova, s tem ne bi smela imeti težav.

Na Trgu republike se je shoda udeležil tudi predsednik vlade. Proti komu je torej stavkal Golob? Proti nikomur. Zanj ta shod ni bil na nikakršen način protesta proti vladi, še najmanj svoji, temveč je šlo za iskanje skupnega konsenza, morda celo neke vrste sestanek z državljanji.

Da si državljanji želimo dostopno in kakovostno javno zdravstvo, znotraj katerega dela motivirano osebje, ki svoje strokovno znanje in energijo usmerja v zdravljenje namesto administracijo, ni skrivnost. Do zahtev, ki jih je ministru predala iniciativa, se je vlada opredelila že pred volitvami, zato Golobova izjava, da je stavka namenjena iskanju skupnega konsenza, ni prepričljiva.

Ironično pa v torek nihče ni stavkal pred zasebnimi klinikami koncesionarjev, ki so po mnenju stavkajočih eden izmed razlogov za razpad javnega zdravstva. Nihče ni stavkal niti pred Zavodom za zdravstveno zavarovanje Slovenije in od njega zahteval, naj obvezno zavarovanje krije večjo košarico zdravstvenih storitev. Tudi ljubljanska mestna hiša je samevala, kljub temu da primarno zdravstvo sodi v domeno občine. Namesto transparentov in vzklikanja sloganov si delavci javnih zdravstvenih domov zaslužijo boljše vodstvo, administrativno razbremenitev in posluš vlade, ki se je zavezala, da bo pri svojem delovanju sodelovala s stroko in upoštevala njene predloge. Vlada bi lahko na podlagi teh denarne nagrade zamenjala z ukrepi na področju digitalizacije, usposabljanja novih kadrov in administrativne razbremenitve, ki bi imeli dejansko (pozitivne) učinke na javno zdravstvo.

V NEDELJO NA AVTOBUS? SREČNO!

Sabina Zorman

Na letošnji Informativi so na tabli, ki je obiskovalce spraševala Kaj si želimo mladi?, poleg altruističnih mir po svetu in skromno optimističnih uspešno zaključena šola izstopali pozivi po boljših avtobusnih povezavah med domačim krajem in krajem šolanja oziroma študija, zlasti ob vikendih. Negotovost in vihtenje z modro IJPP kartico med prerivanjem v vrsti sta namreč postala stalnici študenta, ki se med koncem tedna prevaža z avtobusi. Vsaj na relaciji med Kopro in Ljubljano.

O vseh prednostih uporabe javnega potniškega prometa je bilo napisano že veliko. Poudarja jih tudi država, ki je v zadnjih letih sprejela več ukrepov, s katerimi spodbuja vse državljane k njegovi uporabi. Od subvencij za študente in dijake do brezplačnega prevoza za upokojene in cenejše vstopnice med vikendi. A prišli smo do neskladja med idejo in realizacijo. Povpraševanje presega ponudbo in predvsem zmogljivosti slovenske javne prevozniške mreže.

Ker vrste javnega prometa niso v sozvočju, vlaki pa so zaradi mnogih postankov prepočasni, se študentje z Obale večinoma odločajo za avtobusne linije. Ob priljubljenih terminih, denimo v nedeljo zvečer, ni bilo nikoli samoumevno, da bo na avtobusu dovolj prostora za vse čakajoče, letos pa se zdi stanje še hujše, saj je ob nedeljah skoraj nemogoče dobiti mesto za pot do prestolnice. O prtljagi, ki jo je treba najprej odložiti spodaj, preden se postaviš v vrsto, nekateri niti ne razmišljajo več.

V zadnjih štirih letih se je sicer povečalo število neposrednih avtobusnih linij, ki pot med Ljubljano in Kopro prevozijo v uri in pol, vendar je ponudba glede na povpraševanje vseeno premajhna. Brez izjeme se dogaja, da potniki ostanejo pred zaprtimi vrati avtobusa. Bodisi študenti in dijaki, ki morajo v šolo, bodisi dnevni popotniki, ki so vozovnico vnaprej plačali prek spleta. Pritožbe prejema tudi ministrstvo za infrastrukturo, ki ureja javni promet. Letne vozovnice, za katere mladi odštejejo vsaj 200 evrov, so skorajda brez pomena, če morajo poleg javnega prometa uporabljati še druge oblike transporta. O cenah goriva smo se tudi že preposlušali.

Tako študentje ubirajo druge taktike. Določeni avtobusi začnejo svojo pot v Luciji in po obalnih mestih naredijo nekaj postankov, preden v Kopro krenejo na avtocesto. Nemalokrat je avtobus, ki pripelje do Kopra, že poln. Včasih pride, a tisti, ki ne želijo poteptati vrstnikov, ostanejo v gruči, ki jo voznik vnovič opominja, da ni on kriv za premalo mest in da bo prišel naslednji avtobus. Včasih ga pa sploh ni, saj poln že pred Kopro zavije na avtocesto. Nekateri se zato odpravljajo na postaje v Izolo, Lucijo, Piran, da bi prehiteli gnečo. Drugi ždijo na postaji in upajo, da bo na naslednjem avtobusu mesto zanje. Tretji se odpravijo na približno 2,5-urno pot z vlakom do Ljubljane (ki zaradi gradnje drugega tira zahteva delno pot z avtobusom). Nekateri pa obisk doma kar preskočijo. Še huje je med počitniškimi sezonami, ko avtobus prekipeva od dnevnih turistov. Poleg mladih so na poti upokojene z brezplačnimi vozovnicami in tujci, ki se čudijo slovenskemu sistemu prevoza. Včasih za dodatne linije poskrbijo prevozniki sami. Arriva, ki opravi veliko voženj proti Obali, priskrbi dodaten avtobus, t. i. bis vožnjo, če zaznajo znatno povečanje števila potnikov, vendar takih situacij ne morejo predvideti vnaprej.

Na Zvezi potrošnikov Slovenije so lansko poletje analizirali povezave javnega prevoza med regionalnimi središči v državi in ugotovili, da ne more parirati avtomobilskemu, ki tako ostaja brez prave alternative. Po podatkih statističnega urada smo v Sloveniji leta 2021, ki je bilo sicer še nekoliko zaznamovano s pandemijo, za dnevne prevoze večinoma uporabljali osebne avtomobile, in sicer v dobrih dveh tretjinah primerov. Javni prevoz smo uporabljali le v treh odstotkih. Poglavitna razloga, da ljudje niso uporabljali javnega prevoza, sta, da ni linije v času njegovega odhoda na delo oz. z dela in da bi z njim za pot porabili preveč časa. Potnikovo fleksibilnost zmanjšajo predvsem premajhno število hitrih avtobusnih linij, večernih linij, slaba usklajenosti voznih redov in neenačajni intervali voženj. Da bi se ljudje posluževali javnega prevoza, bi moral biti priročen in finančno ugoden. To dokazujejo mnoge tuje države, ki se jim bo morala Slovenija približati že samo, če želi upoštevati agendo za trajnostni razvoj Evropske unije, ki državam članicam narekuje, da morajo do leta 2030 vsem omogočiti uporabo "varnega, cenovno sprejemljivega, dostopnega in trajnostnega prevoza" ter obenem z boljšimi možnostmi javnega prevoza izboljšati prometno varnost.

Od političnih strank smo v lanskim predvolilni kampanji slišali predloge za brezplačne vstopnice tudi za študente in dijake. Super, ne bodo se branili. Ampak ne bodo imele smisla, če sistem na to ne bo pripravljen v praksi. Delni projekti ne bodo izboljšali kakovosti javnega prometa, potrebna je celovita prenova sistema, ki bo uporaben ne le za študente, ampak za vse državljane, ki bi si želeli minimizirati vožnjo z avtomobili.